

ANALYS AV TAMMERFORSSVENSKA OCH
NYKÖPINGSSVENSKA UNGDOMARS INTERVJUSVAR

Tammerfors universitet
Institutionen för språk- och översättningsvetenskap
Avhandling pro gradu
Vt 2006
Marjo Kekki

INNEHÅLL

INLEDNING	1
1.1. Samtalsanalysens forskningssektorer	1
1.2. Syfte och material	4
1.3 Metod	6
2. INTERVJUNS GÅNG	8
2.1 Inledning till intervjun	8
2.2 Frågeställning	10
2.3 Avslutning	11
2.4. Turtagning	12
3. GAMBITER I DISKURS	13
3.1 Introduktion av gambit	13
3.2 Semantisk inramning	14
3.2.1 Finlandssvenska exempel på åsiktuttryckgambiter	14
3.2.2 Rikssvenska exempel på åsiktuttryckgambiter	16
3.3 Medvetenhetsgambiter	17
3.3.1 Finlandssvenska exempel på medvetenhetsgambiter	17
3.3.2 Rikssvenska exempel på medvetenhetsgambiter	19
3.4 Kommunikativ kontroll	21
3.4.1 Finlandssvenska exempel på kommunikativ kontroll	22
3.4.2 Rikssvenska exempel på kommunikativ kontroll	24
3.4.3 Upprepning vid kommunikativ kontroll	25
3.4.3.1. Upprepning i finlandssvenska samtal	26
3.4.3.2. Upprepning i rikssvenska samtal	28
4. PAUSER	29
4.1. Pauser i talad svenska	29
4.2. Korta pauser	31
4.2.1. Korta pauser i det finlandssvenska materialet	31
4.2.2. Korta pauser i det rikssvenska materialet	35
4.3. Långa pauser	39
4.4. Förlängda pauser	41
4.4.1. Förlängda pauser i det finlandssvenska materialet	41
4.4.2. Förlängda pauser i det rikssvenska materialet	42
5. ÖVERLAPPNING I DISKURS	43
5.1 Introduktion	43
5.1.1. Finlandssvenska exempel på överlappning	45
5.1.2. Rikssvenska exempel på överlappning	48
5.2 Uppbackning	50
6. FRÅGE- OCH SVARBALANSEN I INTERVJUN	51
6.1. Introduktion	51
6.2. Korta frågor – korta svar	52
6.3. Långa frågor – långa svar	54
6.4. Korta frågor – långa svar	56
6.5. Långa frågor – korta svar	57
6.6. Svartsbalansen i identiska frågor	58
SAMMANFATTNING	59
Litteratur	
Bilaga 1	
Bilaga 2	

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli- ja käännöstieteen laitos

KEKKI, MARJO: Samtalsanalys av tammerforssvenska och nyköpingsvenska ungdomars intervjusvar

Pro gradu-tutkielma, 60 sivua
Kevät 2006

Tutkielmassani olen tutkinut haastattelumateriaalin perustella suomenruotsalaisten ja ruotsinruotsalaisten nuorten vastauksia keskittyen erilaisiin puhestrategioihin, pauseihin sekä vastausten pituuksiin. Tavoitteenani on verrata ryhmien välisiä eroja ja yhtäläisyyksiä tiettyjen ennakko-oletusten pohjalta.

Pääasiallisena materiaalina ovat transkriboidut 16 haastattelua, jotka ovat osa *Projektet Tammerforssvenskt uttal* tutkimuksen materiaalia. Lähdemateriaalina olen käyttänyt E. Kellerin artikkelia ”Gambits: Conversational Strategy Signals”, C. Norrbyn kirjaa ”Samtalsanalys – Så gör vi när vi pratar med varandra” sekä Linell&Gustavssonin teosta ”Initiativ och respons – om dialogens dynamik, dominans och koherens”.

Tavoitteenani on kartoittaa minkälaisia erilaisia gambiitteja oppilaat puheessaan käyttävät, eli minkälaisia ennakkomerkkejä he antavat puheaikeistaan. Gambiittien lisäksi tutkin myös sitä, kuinka kuuntelija kannustaa pikkusanoja käyttäen puhujaa, kuinka paljon puhujat puhuvat toistensa päälle sekä miten he käyttävät toistoa.

Lisäksi selvitän, miten oppilaat käyttävät ja sijoittavat eripituisia pauseja. Minulla on ennakko-oletus, että suomenruotsalaiset sijoittavat paussin samaan paikkaan kuin mihin kirjoitetussa tekstissä sijoitetaan välimerkki, kun taas ruotsalaiset sijoittavat paussinsa siihen kohtaan jossa happi loppuu.

Tulen myös tutkimaan, minkälainen kysymysten ja vastausten tasapaino on. Vastataanko lyhyisiin kysymyksiin lyhyesti vai pitkästi, vai kenties toisinpäin?

Avainsanat: gambit, paus, upprepning, uppbackning, överlappning, svarsbalans

1. INLEDNING

Att tala är något så naturligt, att vi sällan lägger märke till att vi använder en hel rad olika slags strategier i vårt tal. Ibland kan man höra folk säga att de aldrig varierar sitt sätt att tala, oberoende av i vilken situation de är. De som inte varierar sitt sätt att tala är troligtvis färre än de som ändrar det beroende av situation. Man talar alltså oftast på ett visst sätt med sina vänner och bekanta och på ett annat med t.ex. tjänstemän. Ju flera olika koder man har till sitt förfogande, desto bättre. Med andra ord blir en diskurs mera givande om man kan variera sitt sätt att tala allt efter den situation man befinner sig i. Man brukar säga att det är lättare att tala med någon som så att säga talar samma språk. Diskursen är kanske inte så givande om den ena talar s.k. högspråk och den andra använder s.k. lågstil. ”Att föra ett samtal i vardagslivet eller i umgängeslivet kräver social träning och vana. I sådana sammanhang tillmäts inte alltid innehållet samma vikt som förmågan att umgås på ett socialt accepterat sätt i en given situation.” (K. Thelander 1996:439).

Något som är typiskt för dagens ungdom är att de talar det spontana ogenomtänkta talspråk som man hör i de olika medierna i alla möjliga sammanhang. De byter alltså inte kod fast det i vissa situationer skulle vara hövligt och på sin plats. Skolans och hemmets uppgift är att lära barn och ungdomar använda olika koder i olika situationer, men det är alltid talarens val, hur personen i fråga vill använda den information han/hon har fått. Något som även ur en lärares synvinkel verkar vara typiskt är att koncentrationsförmågan har sjunkit – de unga orkar inte länge sitta tysta och lyssna utan de konkurrerar om talturer och talar i munnen på varandra. Denna förändring i ungdomarnas sätt att tala har enligt min personliga mening och erfarenhet från skolvärlden skett i slutet av 90-talet. Det inspelade material som jag har använt i denna avhandling är från 80-talets början och några tecken på de ovannämnda språkliga dragen märks inte ännu.

1.1. Samtalsanalysens forskningssektorer

Diskursanalys är en tämligen ny forskningssektor. Före 60-talet har man genomfört endast några undersökningar i ämnet, men på 60- och 70-talet kom forskningen i gång. I Lund i Sverige startades under 70-talet ett projekt vid namn "Talsyntax", men det är i England och Amerika som ämnet har fått mest luft under vingarna. Enligt Deborah Schiffrin (1994:190) har diskursanalys blivit allt populärare som forskningssektor fastän området är enormt och definieras som en delsektor av lingvistik. ”Under de senaste åren verkar det som om samtalsforskningen och lingvistikens börjat hitta varandra. Ett viktigt bidrag till detta finns i Schegloff (1996) där organiseringen av talet i turer och turkonstruktionsenheter (TKE:n) analyseras till en förvånande detaljerad och systematisk grad.

Inom Norden har Schegloffs analysätt utvecklats vidare och tillämpats på danska data av Steensig (1999) som i detta ser grunden till interaktionell lingvistik” (internetkälla 1). Diskursanalys som sådan är intressant men den kan även berätta något om språk, samhälle, kultur och tankar (Schiffrin 1994, inledningen). Ordet *diskursanalys* har många olika betydelser på grund av att diskursanalys överlappar med flera olika forskningssektorer som t.ex. sociolingvistik, psykolingvistik och språkfilosofi. Forskare inom dessa grenar koncentrerar sig på olika aspekter av diskursen. Sociolingvister är intresserade av de sociala dragen i talat språk, psykolingvister av språkförståelse och logiker av semantiska relationer mellan satspar och hur de förverkligas syntaktiskt (Brown & Yule 1983:viii).

Deborah Schiffrin presenterar sex olika sätt att närma sig diskurs i sin bok *Approaches to discourse* (1994:49-333). Dessa är: *speech act theory*, *interactional sociolinguistics*, *ethnography of communication*, *pragmatics*, *conversation analysis* och *variation analysis*. Jag ska kort presentera dem för att visa hur omfattande detta diskursanalysens område kan vara.

Talaktsteorin eller *speech act theory* är en teori som granskar vad människorna "gör" med språket. "Two philosophers, John Austin and John Searle, developed speech act theory from the basic belief that language is used to perform actions: thus, its fundamental insights focus on how meaning and action are related to language" (Schiffrin, 1994:49). *Interactional sociolinguistics* grundar sig på antropologi, sociologi och lingvistik och intresset riktas därmed på kultur, samhälle och språk. Man kan säga att det handlar om att "tala för någon annan" (speaking for another) och om kontexten. Om jag säger att "Jag bantar" då talar jag om mig själv, men om jag i ett samtal säger "Hon bantar" då avser jag någon annan. För att få den rätta uppfattningen är det viktigt att känna kontexten för dessa yttranden (Schiffrin 1994:105f).

The ethnography of communication baserar sig på antropologi och lingvistik och ett av intressena är den kommunikativa kompetensen. Hit hör t.ex. forskning i intervjuer och en väsentlig del är att man inte kan analysera endast svar eller frågor för sig, utan också helheten och kontexten är viktiga (Schiffrin 1994:146).

En omfattande del av diskursen är *pragmatiken* (pragmatics). De områden som analyseras är betydelse, kontext och kommunikation. En del av detta område handlar om hur mottagaren kan avgöra betydelsena i talarens yttranden. När man talar om pragmatik så talar man även om maximer, t.ex. kvalitetsmaximer (man ska säga det som är sant) och kvantitetsmaximer (man ska ge så omfattande information som möjligt). (Schiffrin 1994:190-227).

Conversation analysis (CA) eller samtalsanalys som det heter på svenska är ett fält för sociologer och intressena ligger i problem med social ordning och hur språket både skapar och är skapat av social kontext. "Conversational analysis approach to discourse considers the way participants in a conversation construct systematic solutions to recurrent organizational problems of talk. It discovers such solutions through the close analysis of the sequential progression of talk (Schiffrin 1994:273)". Inom konversationsanalys gör man jämförande studier och söker efter eventuella mönster som kan förekomma i den korpus man undersöker. Till sin hjälp har man för det mesta använt sig av bandinspelningar av verkliga talsituationer som t.ex. telefonsamtal, videoupptagningar och transkriptioner av bl.a. radiointervjuer.

Variation analysis slutligen är det enda sättet att närma sig en diskurs vilket baserar sig endast på lingvistik. Forskare inom denna sektor försöker skapa modeller för hur man kan säga samma sak på olika sätt beroende på de sociala och lingvistiska faktorer som orsakar variation i sättet att tala (Schiffrin 1994:282).

Av dessa sex exempel ligger *the ethnography of communication* och *conversation analysis* (samtalsanalys) närmast det sätt på vilket jag kommer att behandla materialet i min avhandling. Jag kommer att använda termen *samtalsanalys* som jag ser som ett synonym för *conversation analysis* och eftersom det i mitt material handlar om verkliga talsituationer mellan två personer.

Jag ska kort gå in på skillnaderna mellan diskursanalys och samtalsanalys eftersom det råder en viss begreppsförvirring i användningen av dessa termer. Enligt Catrin Norrby (1996:28-29) beror förvirringen på att forskare använder dem olika. Norrby gör följande förklaring: 1) "*Indelning efter material: samtalsanalys är en typ av diskursanalys*. Om vi utgår från vilken typ av material som analyseras, kan diskursanalys uppfattas som ett överordnat begrepp i förhållande till samtalsanalys." (1996:28). Diskursanalysen kan i sådana fall handla om samtal men den kan även röra sig om skrivet språk eller icke-interaktionell monolog o.s.v. 2) "*Indelning efter teori och metod: diskursanalys och samtalsanalys innebär olika saker*. Ibland behandlas samtalsanalys och diskursanalys som sidordnade begrepp där uppdelningen snarast beror på teoretiska och metodiska skillnader – och vilka antaganden man därmed gör. I synnerhet brukar man i det här sammanhanget skilja på *Conversation analysis (CA)* och sådan diskursanalys som sprungit ur lingvistik och språkfilosofi." (1996:28). 3) "*Indelning efter prototypföreställning*. Slutligen är det i praktiken mycket vanligt att begreppen samtalsanalys och *Conversation Analysis (CA)* används mer eller

mindre synonymt. En orsak till detta kan vara att CA inte sällan kommit att uppfattas som prototypen för samtalsanalys, dvs. man utgår från att CA *är* samtalsanalys." (1996:28).

1.2 Syfte och material

Syftet med min undersökning är att jämföra två grupper samtalsstrategier genom en analys av diskursen i ett antal gymnasistintervjuer. Huvudvikten ligger på att kartlägga användningen av olika *gambiter* men jag kommer även att jämföra hur eleverna i Sverige och Finland använder *pauser* och *överlappningar* samt granska *längden* på svaren som de ger.

Jag kommer som sagt för det första att utreda om svaren innehåller s.k. *gambiter*. Man kan säga att gambiter inleder det som talaren kommer att säga i sitt tal/svar. Gambiter introducerar t.ex. talarens avsikt att yttra hans/hennes mening om någonting: "Så som jag ser på saken...", "Enligt min mening..." (Keller 1981: 94). Mitt första antagande är att eleverna använder gambiter eftersom intervjufrågorna delvis är sådana som uppmanar till att ta ställning. Jag är själv av den åsikten att gambiter lämpar sig väl för att man ska få mera betänketid. Även Keller (1981:94) omnämner detta som en av de funktioner som gambiter har (communication control function). När man använder inlärd fraser som ibland är intetsägande kan man samtidigt tänka lite vidare på det som man kommer att säga efter fraserna. Att eleverna använder denna typ av gambiter är det andra antagandet som jag har angående deras intervjuvar.

Materialet består av en del av *Projektet Tammerforssvenskt uttal*. Jag har använt en uppsats och bandmaterial som har kommit till genom projektgruppens samlade arbetsinsats. Gruppen bestod av Kari Leinonen, Antti J. Pitkänen och Veijo V. Vihanta från Tammerfors universitet. Jag har inte haft själva rapporten till min användning, utan en publikation utgiven av institutionen för finska språket och allmän språkvetenskap 7 (1982) som är redigerad av Pertti Sirviö. Syftet med *projektet Tammerforssvenska* var "en kontrastiv fonetisk analys av svenskan och finskan i Tammerfors och av bruket av dessa språk hos tvåspråkiga informanter. Analysen innebär en kartläggning och beskrivning av ljudsystemet och de prosodiska dragen." (Sirviö 1982:166). Materialet till min avhandling består av intervjuer som utgjorde en del av detta projekt. Jag har åtagit mig att ta reda på vilka samtalsstrategier de intervjuade i det bandade materialet använder. Då frågorna är standardiserade blir tyngdpunkten lagd på svaren, alltså hur de intervjuade svarar på frågorna.

De två grupperna vars samtal kommer att analyseras representeras av finlandssvenskar som bor i Tammerfors och talar finlandssvenska och av rikssvenskar som bor i Nyköping och talar en

mellansvensk variant av rikssvenska. I stället för att kalla finlandssvenskan "Tammerforsvenska" används ordet finlandssvenska av följande skäl: "Även om de tammerforsvenska informanterna i regel är infödda tammerforsare, är deras föräldrar det ytterst sällan, utan de har relativt sent (i regel efter att de har gift sig) flyttat till Tammerfors från olika delar av Svenskfinland. Deras språk är väl närmast det som brukar kallas för finlandssvenskt riksspråk med varierande regional färgning." (Sirviö 1982:169-170). Informanternas svar tyder också på detta. Ingen av dem medger sig tala "tammerforsvenska" utan de jämför sitt tal med svenskan som talas i Helsingfors eller Österbotten, men inte Närpes. Wikipedias nätensyklopedi definierar talad rikssvenska på följande sätt: "*Talat* riksspråk, motsvarande ett högstatusuttal i Mälardalsregionens bildade samhällsklasser, fick genomslag först med 1900-talets etermedia. Markanta skillnader i prosodi, och i någon liten utsträckning också ordförråd och grammatik, utmärker dock talade högprestige-dialekter (och högprestige-sociolekter) från olika landsändar. Många andra språk, t.ex. franska, tyska och finska uppvisar en mycket större enhetlighet för talade högprestige-dialekter, varför *talat riksspråk* kanske inte är en term som är helt tillämplig på svenskan. Fortfarande kan dock människor från olika delar av riket Sverige ha mycket svårt att förstå varandra, och författarskap på lokala mål förekommer." (internetkälla 2)

Projektmaterialiet innehåller tre typer av material: "a) fri intervju (ca 15 min), b) uppläsning av ledig fiktionsprosa (ca 10 min.) och c) en uppsättning av ca. 270 testsatser (ca 20 min.). Dessa testsatser består av en satsram som varierar och av blandade minipar med testord i fokus, t.ex. *Jag måste köpa en bil / pil, tror jag. Varför selar / kelar / skelar du egentligen?*" (Sirviö 1982:166). Syftet med intervjun var att eleverna fick komplettera de uppgifter som informanterna tidigare hade besvarat på ett särskilt enkätformulär om sin bakgrund och språkanvändningssituationer. Som jag nämnde ovan koncentrerar jag mig endast på intervjumaterialet.

Med hjälp av intervjufrågorna kartläggs tammerforsvenska och nyköpingsvenska ungdomars attityder och åsikter om språk, dialekter samt TV- och radioprogram osv. Några exempel på frågor: "Har du haft kontakter med finländare?", "Hur låter finlandssvenskan i dina öron?", "Borde finnar lära sig svenska?", "Hur känns det att vara finlandssvensk här i Tammerfors?" och "Vilken svenska borde man lära utlänningarna som flyttar till Sverige?". Intervjuerna har haft en frågelista till sitt förfogande men de har inte varit bundna till listans frågeordning eller formulering.

Till målgrupp valdes elever på gymnasiet. I Tammerfors valdes eleverna vid Svenska samskolan i Tammerfors och endast elever med svenska som modersmål godkändes som informanter. "På grundval av föräldrarnas modersmål bildades två tammerforsvenska

informantgrupper: a) TS1 (båda föräldrar svenskspråkiga) och b) TS2 (den ena av föräldrarna med svenska, den andra med finska som modersmål). Därtill ställdes följande krav på informanturvalet: 1) gruppstorlek: 10 informanter, 2) jämn fördelning på kön, 3) informanten har bott s.g.s. hela sitt liv i Tammerfors och 4) informanten har normal tal- och hörsel förmåga. Den tammerforsfinska informantgruppen (TF) och den rikssvenska kontrollgruppen (RS) från Nyköping valdes med hjälp av elevmatrikeln och i samråd med skolans ledning och modersmåls lärare. Till RS hörde infödda nyköpingsbor, som talar den renaste mellansvenskan, visserligen med vissa sörmländska drag, men utan "störande" stockholmsinflytelser." (Sirviö 1982: 167).

Jag har analyserat sammanlagt 16 olika intervjuer kring samma tema. Dessa är gjorda av två olika intervjuare. Banden har jag fått låna av lektor Kari Leinonen på Institutionen för språk- och översättningsvetenskap vid Tammerfors universitet. Åtta av de intervjuade är tammerforssvenskar och åtta av dem är nyköpingsvenskar. Av dessa två grupper är hälften flickor och hälften pojkar. Könet har ändå inte någon speciell relevans i denna undersökning.

1.3 Metod

De fyra viktiga källorna för pro gradu-arbetet är: Eric Kellers artikel "Gambits: Conversational Strategy Signals" (1983), Catrin Norrbys "Samtalsanalys – Så gör vi när vi pratar med varandra" (1996) och Per Linell & Lennart Gustavssons "Initiativ och respons – om dialogens dynamik, dominans och koherens (1987). Jag har även haft nytta av olika uppsatser skrivna av forskare vid olika universitet i Sverige samt Helsingfors universitet. Speciellt forskningsprojektet *Svenska samtal i Helsingfors* har producerat material om talat språk i Finland liksom *SVESTRA*. "SVESTRA är ett forskningsprojekt vid Helsingfors universitet. Målet för projektet är att utifrån ett kontrastivt perspektiv beskriva dagens svenska i Finland sådan den talas av ungdomar och vuxna i olika vardagliga och institutionella samtalskontexter. Som jämförelsematerial används inspelningar av motsvarande sverigesvenska och finska samtal." (internetkälla 3) . I Sverige har man forskat i ämnet vid universitetet i Lund och Göteborg. Om yttrandesyntaxen har bl.a. Jan Lindström vid Helsingfors universitet och Institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur skrivit. Han har varit med i projektet *Samtalsspråkets grammatik (GRIS)*, som är ett samprojekt mellan universitetet i Uppsala, Lindköping, Göteborg och Helsingfors.

Med hjälp av denna forskning vill jag jämföra finlandssvenska och rikssvenska ungdomars sätt att svara på frågorna i en intervju. Jag är speciellt intresserad av att kartlägga allmänna diskursdrag

som t.ex. Längden på svaren, överlappningar och de ovan nämnda gambiterna av vilka kommunikativ kontroll är av största intresse.

Metoden i arbetet är jämförande. Det som jämförs är sättet att samtala i två grupper: åtta svenskspråkiga ungdomar i Tammerfors, d.v.s. tammerforsvenskar, och åtta rikssvenska ungdomar i Nyköping, d.v.s. nyköpingssvenskar.

Därför att materialet består av intervjuer är det svårt att analysera endast den intervjuade, men syftet är att framför allt analysera de intervjuade elevernas svar. Ytterligare analyseras intervjuarens andel av samtalet när den klart påverkar den intervjuades sätt att svara. Men som jag redan ovan har konstaterat hänvisar en del av *the ethnography of communication* till att man inte kan koncentrera sig på antingen frågor eller svar, utan helheten och kontexten påverkar även analysen. Eftersom frågorna är standardiserade är innehållet i intervjun ganska homogent försökspersonerna emellan. Även om språksituationen är styrd har den inte blivit något hinder för en intern variation.

Jämförelserna bygger på transkriberade intervjuer. En del av materialet var redan transkriberat på dåvarande Institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, men största delen av intervjuerna har jag transkriberat själv, och det färdigt transkriberade materialet har jag bearbetat till en form som lämpar sig för denna analys. Transkriberingen har skett på ett mycket primitivt sätt. Jag har t.ex. inte noterat emfas, olika volymer och knarrningar i uttalet osv. utan bara skrivit ner det som sagts på bandet. De färdigt transkriberade texterna fungerade som en modell för arbetet, men ju mer jag läste om ämnet desto tydligare märkte jag att det finns djupgående nyanser som man kan använda i transkriberingsarbetet. Det som jag tillade i materialet var markeringen av överlappningar. De som hade börjat arbetet vid Institutionen för filologi II hade systematiskt valt att skriva uppbackningar inom parentes i talarens respons i stället för som en egen samtalstur. Detta var även ett bra sätt för mitt arbete eftersom jag ville skilja uppbackningarna från minimal respons som är temat för stycke 6.1.

Det bandade materialet var tydligt eftersom inspelningarna skedde i ett ljudisolerat rum där inga bakgrundsljud störde inspelningen. Detta var till stor hjälp vid transkriberingen som genomfördes mening för mening från de inspelade banden. Det mest påfallande i de transkriberade intervjuerna är pauserna. Modellen för markering av pauser har jag hämtat ur Brown & Yules *Handbook for Discourse analysis* (1983). För pausmarkering har Brown & Yule givit följande modell (en fri översättning av undertecknad) :

1. Förlängda pauser (extended pauses). Pauser på 3.2-16 sek.; dessa förekommer i situationer där talaren har gett mottagaren tillräckligt med information för att mottagaren kan rita eller skriva det som har beskrivits. Dessa pauser markeras med ++ i Brown & Yules transkription.
2. Långa pauser (long pauses) (1.0-1.9 sek.) markeras med +.
3. Korta pauser (short pauses) (0.1-0.6 sek.) får markeringen -.
Brown & Yule (1983:162).

Brown & Yles beskrivning av förlängda pauser passar till exempel i situationer där man t.ex. undervisar och mottagarna ska med bilder eller ord beskriva det de har hört. I mitt material ser man att förlängda pauser kan förekomma även i tal där två personer samtalar i en intervju. I det material som används för detta arbete varierar pauserna för det mesta mellan långa och korta pauser.

2. INTERVJUNS GÅNG

Jag kommer i detta kapitel att presentera hur intervjuerna inleds, hur frågeställningen sker och hur intervjuerna avslutas samt säga några ord om turtagning. Syftet är att ge läsaren en helhetsbild av intervjuns gång.

2.1 Inledning till intervjun

I vardagstal är det lätt att inleda ett samtalet på många olika sätt. Situationen påverkar ofta det man säger till varandra när man tar till orda. Även om man möter en helt främmande människa kan man göra en början på ett samtal genom att hänvisa till något som just för tillfället är gemensamt för människorna i fråga. Man ser ofta att hussar och mattar som är ute och går med sina hundar börjar tala med varandra eftersom det gemensamma i situationen är att de har hundar. Det kan hända att man t.o.m. hälsar på hunden först och sedan efter det börjar man fråga matten eller hussen hur gammal hunden är, vad den heter o.s.v. Så har ett samtal inletts. Vädret är även ett populärt ämne att börja tala om t.ex. på busshållsplatsen om man just har hunnit under skyddet när det börjar regna eller något liknande. Detta är situationer som man kanske känner igen, men hur många av oss har blivit intervjuade och vet hur det går till?

Det finns förstås olika slags intervjuer. Man kan bli intervjuad på gatan av en reporter eller gallupfrågeställare, eller man kan få en inbjudan till radion för att bli intervjuad för ett radioprogram. Man kan även bli intervjuad efter någon tävling eller något annat större evenemang för press, radio eller TV. Materialet i denna avhandling representerar intervjuer som Deborah

Schiffin kallar sociolingvistiska intervjuer (sociolinguistic interview) (Schiffin 1994:160). Dessa intervjuer har gjorts för forskningsändamål och de har ett speciellt syfte, nämligen att forskaren skall få en viss information av den som svarar. Initiativet tas av intervjuaren som styr intervjun åt ett visst håll. Linell & Gustavsson (1987:23) talar om *begärande initiativ* som kategoriseras som starka initiativ; de är starkt styrande för dialogens fortsättning, men de uppfattas inte hindra eller bromsa responsen.

Situationen i de bandade intervjuerna är att en intervjuare (I) intervjuar en elev (E) åt gången och intervjun pågår ca 15 minuter. Intervjuerna har gjorts i skolornas språklaboratorium både i Finland och i Sverige och därmed var omgivningen bekant för eleverna.

Alla intervjuer inleds med att de intervjuade blir ombedda att säga sitt namn så att det kommer med på bandet. I detta arbete kommer jag inte att använda namn, utan bara initial. På denna punkt varierar intervjuarnas sätt att påbörja själva intervjun, och det intressanta är, att den direkta frågan "Vad heter du?" förekommer bara en gång. Det som karakteriserar det s.k. namnsökandet är att intervjuarna försöker lätta upp stämningen (exempel 2 nedan) och få till stånd en mindre formell atmosfär. Några exempel:

Exempel 1

01 I: Jaa - och för att vi inte behöver ha nått detektivarbete efteråt så e det väl bäst att du säger ditt namn också att det går in 03 på bandet.

04 E: Jaa ska ja börja läsa nu?

05 I: Jaa men säg ditt namn först.

06 E: H. E.

Exempel 2

01 I: Och först ditt namn förresten

02 E: I. C.

Många av intervjuerna inleddes även i imperativ:

Exempel 3

01 I: Säg ditt namn först.

02 E: E-M A.

Efter presentationen ställer intervjuarna ibland några frågor om hur det känns att sitta i språklaboratoriet o.s.v. för att ytterligare lätta upp stämningen. Efter det blir det dags att gå in på själva ämnet. Innan intervjuarna börjar ställa frågor som har med själva undersökningen och göra har intervjuaren A som intervjuade de finlandssvenska eleverna använt 2-12 turer, som varierar från frågor till kommentarer. Den speciellt långa introduktionen med 12 turer berodde på att intervjuaren hade läst en bok som kusinen till elevens mor hade skrivit för tjugo år sedan. Intervjuaren B som

intervjuade eleverna i Nyköping fasthöll sin plan och använde i sju intervjuer av åtta 4 turer innan han in gick på temat.

Exempel 4

- 01 I: kan sätta i gång - eller säg först ditt namn som sagt
02 E: hör på
03 I: ja
04 E: L.E
05 I: Jaha. Tack för det därför att - ö - vi i inte behöver utföra något
06 detektivarbete sen efteråt
07 E: jaha
08 I: å försöker jämföra jämföra alltså rösterna å sånt där - ja hur
09 känns det o sitta här i den här studion?
10 E: ja ja de ä inte precis som man brukar göra varenda da men
11 I: du ha inte varit me e om nå åt liknande tidigare
12 E: näi
13 I: näi äi näi men de ä de ingenting - ingenting att ä farligt i alla fall
14 där. Är du förresten hemma i Nyköping? Altså ja menar du
15 E: ja

Här var början ganska lång och typiskt för dessa "mjukstarter" är att det är intervjuaren som talar mest och den intervjuade som mest instämmer kort. I exempel (4) ovan ger intervjuaren ingen varning om att "uppvärmningen" är slut och själva frågorna börjar. Frågan "Är du förresten hemma i Nyköping?" kommer som vilken fråga som helst och ordet "förresten" bara ökar känslan av att denna fråga är bara ett kast -- en del av "uppvärmningen". Den intervjuade vet hur som helst att detta är en fråga som hon vet svaret på, och svarar kanske därför hastigt och bestämt "ja" innan intervjuaren hinner precisera frågan.

2.2 Frågeställning och respons

Som jag anfört ovan gjordes intervjuerna av två olika intervjuare som är kolleger vid Tammerfors universitet; professor Antti J. Pitkänen och lektor Kari Leinonen. Intervjuarna har anlitit ett frågeformulär som de har använt fritt beroende på talsituationen. Intervjuerna har en ganska specifik ram på grund av temat. Detta innebär att de intervjuade inte får mycket utrymme, men eftersom frågeställningen inte är strikt styrd varieras svaren åtskilligt. Här finns en skillnad om man jämför med öppna intervjuer där den intervjuade bereds en möjlighet att själv berätta fritt om något ämne och intervjuaren ställer frågor allt efter den intervjuades berättelse om intervjuaren särskilt vill specificera något för lyssnaren eller läsaren. Intervjuaren vet alltså inte på förhand exakt vilka frågor han kommer att ställa den intervjuade. De oftast förekommande frågetypen i avhandlingsmaterialet är *fokuserade frågor* och *neutrala (positiva) ja/nej-frågor*. Linell och

Gustavsson (1987:38) definierar en fokuserad fråga på följande sätt: "Begäran om specifik information eller precisering (Frågeordsfrågor utom varför-frågor och vissa hur-frågor)". En neutral (positiv) ja/nej-fråga får följande definition: "Begäran om ställningstagande till specifik information eller spörsmål. (förväntat svar: ja eller nej, men expanderande ofta naturlig)."

Hurdan respons ger då eleverna i mitt material? Enligt Linell & Gustavsson (1987:42) handlar responsdimensionen om hur repliker anknyter bakåt och är styrda av föregående repliker i dialogen. De kan ha antingen en *omedelbar* eller en *medelbar anknytning*. Eftersom det i mitt fall handlar om intervjuer har svaren i fråga en omedelbar anknytning till intervjuarens initiativ (replik). En medelbart anknuten respons skulle betyda, att man hänför till repliker som har blivit yttrade längre tillbaka i diskussionen som t. ex. *För att återknyta till vad Kalle sa tidigare...* Exempel av detta slag kan man förvänta sig i mer formella diskussioner och oftast med fler än två deltagare i diskussionen.

Intervjuerna i mitt material handlar å ena sidan om det svenska språket i Finland och å andra sidan om det svenska språket, speciellt nyköpingsvenska, i Sverige. Dels ville man veta vad tammerforsvenskarna tycker om rikssvenskan, dels vad nyköpingsvenskarna tycker om finlandssvenskan. Tammerforsvenskarna blev tillfrågade om den svenska de talar, d.v.s. var de har lärt sig den och om de anser sig tala någon variant av finlandssvenskan. De fick även svara på frågor om Åland och dess ställning, samt på frågor om svenska media i Finland. Nyköpingsvenskarna ställdes frågan om de har besökt Finland, eller om de känner några finländare som bor i Nyköping. De fick också svara på frågan hur finlandssvenskan låter i deras öron.

2.3 Avslutning

Intervjuerna i mitt material avslutas på två olika sätt. Det första sättet att avsluta en intervju är att ställa en fråga som besvaras och efter det kort avsluta intervjun och sedan gå över till den del där man läser in ord och fraser på band. Det andra sättet att avsluta är att bara stänga av bandspelaren efter en besvarad fråga. I detta fall ger intervjuaren inte någon signal på bandet om att den första delen, alltså intervjun, av inspelningen är över. Två exempel:

Exempel 5

01 I: Nää-h nääh å sen till avslutning en fråga som anknyter till de här

02 de ä så att man har väldigt många invandrare här i landet - men vilken men vilken svenska borde man lära ut dom då? Vilken variant tycker du själv personligen?

05 E: svarar (D.U)

...

...

06 I: Ja-a å vi kan avsluta med de där å sen får du läsa igenom de här texten, åkej.

Exempel 6

01 I: Nääj jaa å till slut innan vi av vi borde avsluta så småningom

02 vilken sorts svenska tycker du att utlänningarna borde lära sig?

03 De ä va en väldigt livli debatt - alltså för nåra år sen här i landet

04 E: svarar (B.O.E)

...

...

05 I: Jaa så att man kan komma till den dra den slutsatsen att

06 nyköpingsmålet ä bäst i alla fall.

2.4. Turtagning

Med turtagning menas växlingen mellan olika sändare i dialogiska texter (Jørgensen Svensson 1988:185). I en normal konversation sker turtagning på så sätt att deltagarna pratar i tur och ordning enligt givna signaler. Talaren A talar, slutar tala, talare B talar, slutar tala, A talar igen, slutar tala, C börjar tala...osv. Detta sker smidigt och med få överlappningar och med olika kulturella skillnader är pauserna mellan talarna och den andra mycket korta. Turtagningen styrs av en mängd regler men det är slutet på varje enhet som markerar att talarbyte är möjligt. Dessa små enheter består av syntaktisk ytstruktur som man känner igen på prosodiska egenskaper (t.ex. intonation). Slutet på en sådan *turtagningseenhet* utgör den punkt där talarbyte smidigt kan ske. Denna punkt kallas för *transitionsrelevanspunkt*. Vid denna punkt kan talarna antingen låta bli att använda möjligheten till ett yttrande eller fortsätta talflödet. Talarna kan även ange vem som får fortsätta att tala vid nästa transitionsrelevanspunkt genom att t. ex. rikta en fråga till en viss adressat. Ibland kan det hända, att ingen svarar fast en fråga har blivit ställd (t.ex. i ett klassrum eller på en föreläsning) eller att talaren som har talat sist signalerar en transitionsrelevanspunkt men ingen annan talare väljer sig själv som nästa talare. Då kan den som talade sist fortsätta tala eller så dör konversationen ut och tystnaden blir betydelsefull.

I en konversation talar vanligtvis en talare i taget, men ibland kan det hända att talarna talar i munnen på varandra på grund av upphetsning, iver eller fel tolkning av transitionsrelevanspunkten. Turtagningen i mitt material sker för det mesta smidigt på grund av att det är fråga om en intervju. Överlappningar sker i vissa sammanhang men de leder inte till några konkurrenssituationer som det kan hända om det är frågan om en större grupp som talar. Överlappningar kommer jag att behandla närmare i kapitel 5.

3. GAMBIT

3.1 Introduktion av gambit

Ordet *gambit*, som kommer från engelskan, har inte fått någon svensk översättning. Därför används ordet *gambit*, som för schackspelare betyder schackspelsöppning där man medvetet offerar en pjäs (SOB). Inom samtalsanalys har gambit olika funktioner som t.ex. att presentera ett samtalsämne, disponera turtagning eller antyda talarens färdighet att ta emot information. Fraser som "Huvudsaken är att," "Jag har någonting att tillägga till det," eller "Vad jag verkligen sade är," tjänar som exempel på typiska gambitfraser. (Keller 1981:93)

Generellt kan man säga, att gambiter presenterar vad talaren tänker säga. T.ex. om talaren vill framföra sin åsikt om någon sak, kan han använda gambiter som "Så som jag ser på saken" eller "Enligt min mening..." o.s.v. Detta är verbala signaler som används på olika nivåer av samtalsstrategierna. Den första och viktigaste uppgiften för en gambit är att den fungerar som en semantisk inledare (semantic introducer) som ger ramen för de ämnen som kommer att diskuteras. Konversationsgambiter används t.ex. när man undervisar främmande språk. Då undervisar man bl.a. olika talsituationer med hjälp av dialoger där t.ex. hälsningen "God dag!" besvaras med "God dag. Hur står det till?". För det andra ger de uppgifter om talarens sociala kontext (social context) i samtalet. Gambiter kan användas till att avge signaler om att talaren vill ha ordet, att talaren vill att någon ska svara eller att talaren vill sluta diskursen. Ytterligare kan gambiter signalera talarens grad av medvetenhet (state of consciousness). Talaren kan genom fraser som "Ja, jag lyssnar" eller "Jag är inte intresserad" ge besked om färdigheten att ta emot information. Till sist har gambiter en kommunikativ kontrollfunktion (communication control). Med tveksfraser som "Du vet..." och "Du ser..." kan talaren fylla i sitt talflöde för att få mera tid att tänka eller för att hitta något speciellt ord. (Keller 1981:94)

Jag kommer att tillämpa Kellers kriterier på analysen av mitt material. Keller har delat in kriterierna i tre grupper. Dessa kriterier har Keller själv använt när han har gått igenom det material som han har bearbetat. Även Kellers material innehöll intervjuer. Eftersom det material som jag har till mitt förfogande är svenskspråkigt och intervjuer behöver jag endast använda hans första kriteriegrupp: *semantisk inramning*, som dock är den största gruppen. De två andra kriterierna handlar om turtagning och slangord i den nordamerikanska kulturen. Jag ska också försöka kartlägga grupperna

medvetenhetsgambiter och *kommunikativ kontroll* (som båda ingår i semantisk inramning) med speciell hänsyn till gambiter som används för att få mera betänketid.

Efter de exempel som jag har anfört ovan har jag använt elevernas initialer. Flera av exempelfraserna kan man hitta även i många andra intervjuer och listan över initialer efter exemplen kunde vara längre. Jag har valt ut exemplen helt slumpmässigt ur materialet, men jag har ändå försökt få ett så stort urval som möjligt. Ibland kan ett exempel höra till flera än en kategori.

3.2 Semantisk inramning

Det är vanligt att gambiter hänvisar till semantisk information. De signalerar att nästa sats ska uppfattas på ett visst sätt, t. ex. som en åsikt eller som ett argument. Som ett exempel på semantisk inramning må här anföras en sats som "*Min mening är att han är en dumskalle* där meningen är *att han är en dumskalle*, alltså en åsikt" (Keller 1981:97).

För att bli betraktad som gambit måste fraserna inom denna grupp fylla följande kriterium: "They would have to be used to introduce a semantic frame, signal social context or a person's state of consciousness, serve an explicit communication control function, or assume any combination of these functions." (Keller 1981:96) Gruppen innehåller en stor mängd olika slags gambiter men fraser som inte beaktas i denna grupp är av typen "Hej," "Hej då," "Tack" och ytterligare idiom som "Borta bra men hemma bäst," och "Det är inte småpotatis." Dessa yttranden har lämnats bort på grund av att de inte har en initiativtagande funktion och därför fyller de inte enligt Keller kriteriet om att bli kallad gamiter.

I materialet som jag granskade använde eleverna åsiktsgambiter om teman som de kanske inte hade gått och tänkt på tidigare, men som ändå var bekanta och gällde dem själva. Vid dessa tillfällen fanns det inte en möjlighet att svara fel, för frågorna gällde deras egna känslor och uppfattningar om t.ex. dialekter.

3.2.1 Finlandssvenska exempel på åsiktsuttrycksgambiter

I det finlandssvenska materialet hittade jag flera exempel på gambiter som har med åsiktsuttryck att göra. Bl.a. följande uttryck förekommer:

Exempel 7

- 01 "Min åsikt som sagt e förstås att hellre svenska än ryska" (K.J),
- 02 "Min egna åsikt e att" (K.J),
- 03 "Själv upplever ja de som riktigt bra för att..." (K.J),
- 04 "Min åsikt e den att svenskan behövs int allti" (C-M C).

Här är exemplen 1-3 från intervjun med samma elev. Eleven i fråga verkade enligt min mening vara mycket säker på sig själv och han hade ganska mogna och genomtänkta svar på frågorna över huvudtaget. Detta kan vara orsaken till att just denne elev använde åsiktsuttryck helt naturligt.

Det vanligaste exemplen på personliga värderingar är:

Exempel 8

- 01 "Int tycker ja att de finns nån rikti tammerforssvenska" (U.K),
- 02 "Men int sku ja säga annars att det märks - bara att kanske pratar lite rättare svenska
- 03 än vi" (d.v.s. rikssvenskarna) (G.Ö),
- 04 "Ja tycke däremot danskan å sån hän alltså..." (U.K).

Dessa uttryck påträffas i alla finlandssvenska intervjuer och t.o.m. flera gånger hos samma elev. Redan i detta fall verkar det som om eleverna medvetet eller omedvetet använder vissa gambiter mer än andra i sitt tal. Detta kan även tyda på att de upplever intervjun som formell och därför väljer de fraser som de kanske annars inte använder i vardagstal. I materialet hittade jag också ett tämligen ovanligt yttrande som avslöjar talarens åsikt:

Exempel 9

"Nä de dä - ja håller no på den förståelsen att den ska höra ti Finland" [d.v.s. Åland] (K.J).

Exemplet ovan innehåller en turinledning som är typisk då talaren är osäker på vad han/hon vill säga eller om personen i fråga vill ha mer betänketid. Att *vara av någon förståelse* är heller inte typiskt ungdomsspråk. Allt detta kan tyda på att eleven kanske inte har en klar uppfattning om Ålands ställning men gör en krånglig sats vars mening är att låta mer insatt i ämnet. Men eftersom jag inte känner till elevernas bakgrunder kan det även hända att eleven är från en tvåspråkig familj och att hans svenska är svagare än hans finska.

3.2.2 Rikssvenska exempel på åsiktsuttrycksgambiter

I det rikssvenska materialet förekommer fler typer av gambiter än i det finlandssvenska materialet. Oftast används ställningstagande gambiter som också var vanliga hos de finlandssvenska eleverna, nämligen

Exempel 10

01 "Jag tycker att man inte ska utnämna nån dialekt att vara - ett - fördöme för svenska
02 språket..." (B.O.E).

Det som är påfallande för de rikssvenska elevernas svar är att de ofta placerade gambiten i slutet av satsen:

Exempel 11

01 "Ja-a - de ä en bra stad - tycker ja väl" (M.B),
02 "Den ä väl värre än finlandssvenskan - tycker ja" [d.v.s. skånskan] (D.U).

I exempel 11 rad 2 verkar eleven under pausen tänka efter vad han just har sagt eftersom *värre än finlandssvenskan* kan ju tolkas som en förolämpning mot finlandssvenskan, fast det är skånskan han talar om. Genom att tillägga *tycker ja* gör han klart att det är hans åsikt och det var ju om den intervjuaren frågade.

En av de rikssvenska eleverna använde ordet *hävda* i flera satser:

Exempel 12

01 E: "aa - man ha väl hävdat de men ja hör nu ju inte längre sen att
02 Nyköping hade väl inte blivit utsett ti att vara rikssvensk stad
03 längre",
04 E: "nä-ä de vill ja inte hävda att man gör allt de heller för att
05 skriftspråket o talsspråket de ä två skilda saker" (B.O.E).

"Vissa anser att ordet *hävdar* inte kan användas, därför att det innebär ett avståndstagande från det sagda. Men *hävda* betyder helt enkelt att man starkt framhåller något som sant eller lämpligt." (internetkälla 4) Jag har tyvärr ingen statistik om ordets användning bland olika åldersgrupper, med en snabb sökning på nätet med ordet *hävda* resulterade i ett stort antal nyheter och ställningstagande artiklar, vilket kunde tyda på att ordet i fråga inte är ett typiskt ungdomsord.

Som ytterligare exempel på gambiter i denna grupp kan nämnas följande:

Exempel 13

01 "Ja kan inte rätt påstå att..."

02 "De ä klart att de ä" (L.E).

Eftersom antalet uttryck som "Min mening" och "Min åsikt är att" var så ovanliga i både det finlandssvenska och i det rikssvenska materialet kan man anta, att gymnasisterna för det mesta har valt att tala sin normala kod och att de inte har försökt göra talet "finare" än det de normalt använder. Dessa ovannämnda fraser är antagligen vanligare hos vuxna men i de ungas mun verkar "Jag tycker att..." passa bättre.

3.3 Medvetenhetsgambiter

Till den grupp som Keller kallar *state of consciousness* (Keller 1981:102) hör gambiter som har med information, åsikter eller känslor att göra. Typiskt för denna grupp är att gambiterna ger information om hur beredd personen i fråga är att motta eller ge information: "Jag skulle gärna höra mer om det", "Jag är inte intresserad". Föregående yttranden är naturligtvis inte typiska i materialet som jag använde, eftersom det är fråga om interjuver och intervjuer regleras av bestämda beteendemönster. Till samma *state of consciousness*-kategori hör också gambiter som uttrycker medvetande: "Jag vet inte om..." och "Det tvivlar jag inte på" och dessa kan man även hitta i mitt material.

3.3.1 Finlandssvenska exempel på medvetenhetsgambiter

I det finlandssvenska materialet hittade jag flera exempel på meningar som inleds med fraser som:

Exempel 14

01 "Ja int - int vet ja riktigt" (U.K),

02 "Nää int vet ja de" (G.Ö).

Detta är svar som påträffas då elevens åsikt inte helt stämmer med det som intervjuaren har frågat. Typiskt för dessa jag-vet-inte-fraser är att de enligt min mening inte betyder att svararna inte vet svaret på frågan (se nedan det rikssvenska materialet). Enligt min uppfattning är eleverna snarare litet osäkra på om deras svar är rätt och därför vill de inledningsvis rapportera att de inte kan säga någonting absolut säkert, men att de ändå försöker säga någonting om saken. Svaret kan även ha en ifrågasättande betydelse. Det kan ju hända att eleven inte godkänner det som intervjuaren har sagt. En motsatt fras hittade jag också:

Exempel 15

01 "De kan man säkert prata ganska länge om de dä" [frågan var hur det är att vara
02 finlandssvensk i Tammerfors] (T.G).

I exempel 15 är temat mycket subjektivt, och eftersom finlandssvenskheten under tiden då intervjuerna gjordes var ett aktuellt samtalsämne kan man ana att eleven har följt diskussionen i lokaltidningen eller kanske diskuterat temat med sina föräldrar eller i skolan och därför har egna åsikter om frågan.

Ett sätt att tona ner det kommande yttrandet var att använda följande slags gambiter :

Exempel 16

01 "ja ja e jag faktiskt ingen ekspätt att säga de + men + men" (G.Ö),
02 "Så att ja har mycke svårt att säja de hä" (J.A).

I det första exemplet ingår det där utöver gambiterna två långa pauser och upprepning av ordet *men*. Detta tyder på att talaren försöker vinna tid för att komma med ett inslag i diskussionen även om hon inte är expert, så som hon själv säger. Hon har i föregående replik själv inlett sin tur med att säga ” ts jaa de va no en svår fråga” när hon blev tillfrågad om vilken variant av finlandssvenskan som liknar tammerforssvenskan mest. Eleven ger med både pauserna och upprepningen en villkorlig möjlighet till intervjuaren att ta turen och det gör han även mångordigt, vilket leder till en ny formulering av frågan. Under denna långa tur får eleven tänka vidare på ämnet och lyckas svara någorlunda tillfredställande om dialekterna. Intervjuaren märker att de finlandssvenska varianterna inte är något som leder till vidare diskussion och därför byter han ämne och styr i stället intervjun till rikssvenskan.

Några instämmande gambiter kan man också finna:

Exempel 17

01 "Ja - så kan man säja,"
02 "Nå - så vill ja minnas jo" (J.A)

I 02 inleder talaren turen med en tidsfyllnad *nå* och en kort paus, antagligen för att få mer tänketid. *Så vill jag minnas* tyder på att tvekandet i början av talturen beror på elevens minne som ändå positivt verkar förstärkas mot slutet av satsen eftersom han avslutar med *jo*. Ordet *nå* är mycket typiskt finlandssvenskt och den hör till kategorin diskurspartiklar tillsammans med t. ex. ordet *nog*. ”Finskan uppvisar ett likadant bruk som finlandssvenskan, dels genom det ekvivalenta ordet *kyllä*

'nog' och dels genom identiska ordet *no* 'nå'. Såväl syntaktiskt som pragmatiskt sammanfaller den finska och den finlandssvenska användningen av orden så gott som helt, och också i finskan är frekvensen för de två orden hög” skriver Mirja Saari från Helsingfors universitet. (internetkälla 5).

3.3.2 Rikssvenska exempel på medvetenhetsgambiter

I det rikssvenska materialet hittade jag många exempel på svar som betydde att eleven inte visste svaret på frågan. Några exempel: intervjuaren frågar eleven om det finns några drag typiska för den svenska som man talar i Norrköping, utom ä:et, och eleven svarade

Exempel 18

"Ja vet inte - ja ha inte märkt nånting." (L.E).

Intervjuaren försöker leda henne vidare men hon kan inte nämna några speciella drag för nyköpingssvenskan, vilket tyder på att hon helt ärligt menade att hon inte vet något svar på frågan. De flesta fall där svaret är "ja vet inte" gällde språkliga drag. Också i det finlandssvenska materialet fick just dialektfrågorna flest tvekande "vet int, men..."-svar. En annan elev tillfrågades om han känner igen värmländska, och han svarade helt kort "De vet ja inte" (D.U), vilket skedde flera gånger under samma intervju.

Nästan lika ofta som "ja vet inte" använde man "ja - de tror ja". Likadant som med "de tycker ja" ovan använde man frasen i slutet av meningen:

Exempel 19

- 01 "Jaa-a - de gör de väl - speciellt i Oxelsund - skulle ja tro" (M.B),
- 02 "Den antar no en lägre status - tror ja" (D.U).

Oftast används dessa gambiter efter en tämligen kort inledning och de uttrycker en viss osäkerhet om det man just sagt. Ett exempel på en ovanligt lång inledning sker hos en elev som svarar på frågan om vilken svensk variant man borde lära invandrare som kommer till Sverige.

Exempel 20 (Bilaga 2)

- 01 E: aa - de beror egentligen på vart dom ska bosätta sej nånstans
- 02 + för att man ser ju i massmedian pratar dom ju nästan bara
- 03 rikssvenska – så att om dom bosätter sej i sörmland så ska dom
- 04 absolut lära sej – rikssvenska – men sen om dom flyttar ti – ti
- 05 skåne då tror ja dom - har svårt å - å förså skånska rå om dom
- 06 lär sej rikssvenska - då d tror ja dom ska lära sej den – dialekten
- 07 dä dit dom flyttar -
- 08 l: mm

09 E: de tror ja e de bästa

Eleven avslutar rad 7 med en kort paus och intervjuaren ger en uppbackning på rad 8, och slutligen på rad 9 sammanfattar eleven sin åsikt med att tillägga *de tror ja e de bästa*, vilket bekräftar att detta var hans uppfattning, men helt säker är han ändå inte eftersom han använder ordet *tror*.

Om man inte tidigare hade tänkt på det tema som man skulle svara på använder man t. ex. svar som:

Exempel 21

- 01 "Ja har aldrig tänkt på de överhuvudtaget faktiskt" (H.E),
- 02 "Nä-i - de har ja aldrig tänkt på" [d.v.s om han kan nämna några speciella drag i
- 03 finlandssvenskan] (I.C),
- 04 "Å den ä inte ++ de verkar alltså som om dom pratar lågt även om dom inte gör de ++
- 05 direkt så där" (L.E).

Den tredje meningen i exempl 21 är intressant. Intervjuaren har frågat vad som är typiskt för det värmländska talet. Eleven har släktingar i Värmland, så hon har kännedom om just denna variant av svenskan. Hursomhelst är svaret mycket vagt. Hon börjar med att beskriva hurdant det inte är, men gör sedan en självreparation och försöker i stället förklara hur det låter. Frasen *verkar alltså som om* gör satsen ännu vagare och *direkt så där* i slutet kullkastar det hon sagt innan. Hon använder även två förlängda pauser i satsen för att få betänketid. Hon har säkert själv en bild av det hon försöker säga, men har svårigheter att formulera det för intervjuaren. Intervjuaren backar upp eleven med ett "ja" och eleven fortsätter mer detaljerat genom att beskriva hur man uttalar vissa vokaler osv.

Även i det rikssvenska materialet påträffas följande gambiter:

Exempel 22

- 01 "Ja har inte tänkt om de finns någon skillnad," (L.E)
- 02 "De e svårt att säga," (B.O.E).

Om man helt försiktigt, utan några generaliseringar, försöker göra några kommentarer till denna del av gambiterna, lägger man märke till att fastän finlandssvenskarna först säger "Ja vet inte", så tillägger de ändå någonting efter det för att ge ett ordentligt svar. Svenskarna däremot nöjer sig med att säga "Ja vet inte", och de tycks inte ha behov av att tillägga någonting efter det.

3.4 Kommunikativ kontroll

Till denna grupp hör två typer av gambiter: gambiter som har till sin uppgift att försäkra talaren om att folk lyssnar på honom/henne och de som man använder för att få betänketid. Som exempel på den första gruppen har Keller (1981) gjort följande indelning:

1. Förstår/Hör du mig?: "Förstod du?" "Hör du på vad jag säger?"
2. Jag förstår/Hör dig: "Okej", "Ja, ja", "Vadå?"
3. Jag förstod/hörde inte dig: "Förlåt, vad sade du?" "Kan du upprepa de där?"
4. Du måste ha missuppfattat mig/hört fel.: "Det är inte vad jag sade," "Vad jag har försökt säga är." (Keller 1981:104)

Den andra gruppen, tidsfyllnaderna eller utfyllnadsfraserna, specificeras inte i Kellers artikel men han omnämner att de kan vara tvekanden och fraser som "Du vet" och "Som du ser." (1981:94). I mitt material var det ofta så, att eleverna i båda grupperna började satsen med en "int vet ja" eller "ja inte kan ja säga" men sedan fortsatte de ändå med ett längre svar på frågan. Ovan har jag behandlat dessa gambiter i medvetenhetsgruppen, men de har enligt min mening även en funktion som tidsfyllnadsfraser, d.v.s. det verkar som om dessa fraser användes för att ge informanten litet mera betänketid.

Det sägs att utfyllnadsord är vanligare i ungdomens talspråk än i de äldres. Det för med sig förutom svordomar, uttryck och ord som: "Liksom, va', å så där, å så, va' heter de, alltså, vet du (uttalas vettu)" o.s.v. Utfyllnadsorden är som även andra ord delvis tidsbestämda. Ordet "typ" var populärt i början av 90-talet men är på kommande igen och ett nytt ord verkar vara "cyber", som används om något är fräckt eller bra, men det hör till de ord som är populära en liten tid, men glöms sedan när ett nytt modeord uppstår. Utfyllnadsord kan även användas som förstärkningsord före och efter den fras som ska förstärkas. Det har även diskuterats i olika språkspalter om dessa utfyllnadsord borde heta "dialogord", "eftersom dessa ords uppgift är att underlätta kontakten mellan den som talar och den som lyssnar i en dialog. Dialogorden kontrollerar, att den andre eller de andra hänger med, förstår eller håller med." (internetkälla 6). Dessa utfyllnadsord kan även å ena sidan ge talaren en möjlighet att behålla turen och hindra progressiviteten vid turkonstruktion och å andra sidan ge en möjlighet till villkorlig ingång till en annans turutrymme. Den senare möjligheten betyder att talaren B tar ordet innan A kommit till en uppnådd turbytesplats. Detta sker tämligen ofta i mitt material, kanske på grund av att intervjuaren vill öka på farten i intervjun eller som äldre människor ibland godvilligt gör för att hjälpa eleven vidare i meningen

Jag ska nu ge exempel på gambiter som fyller de ovannämnda kraven. Jag kommer inte att nämna "jag vet inte"-fraserna i de följande exemplen men jag har noterat dem som tidsfyllnader. Gambiter

som har till sin uppgift att försäkra talaren om att folk lyssnar på honom/henne fattas helt i mitt material och därför koncentrerar jag mig på gambiter som hör till Kellers andra grupp.

3.4.1 Finlandssvenska exempel på kommunikativ kontroll

Generellt sätt sägs det om finlandssvenska ungdomars sätt att tala att nästan varje mening innehåller ett *ordsökningsord* eller *utfyllnadsord* som följs av ett ord som ofta ej existerar i Sverige (översättning från finskan eller lånord från finskan). Eftersom de förekommer så ofta även i radio och TV har de accepterats som en del av språket. Den unga finlandssvenskens favoritord och – uttryck verkar vara t.ex. följande: *dedää, dedäran, dehää, härän, vaheterdet liksom, eiku såndärn* och *sånährn*. Det finlandssvenska ungdomsspråket kommer att kartläggas i projektet *Finlandssvenskt ungdomsspråk* (FUSK) vid Åbo Akademi. Projektet leds av FD Saara Haapamäki. Dessa ord förekommer även hos de tammerforssvenska ungdomarna, men kanske inte i samma mängd som om de skulle prata med en jämnårig kamrat. Speciellt orden ”dedä”, ”dehå”, ”liksom” och ”sånährn” används flitigt.

Exempel 23

01 I: Nå har du någon gång hört – hört något negativt om de – din
02 svenska – alltså ja menar du – du har tala me någon därute på
03 stan – har du hört – ää?
04 E: Nå de hä man kan ju få höra kommentarer om man gå å tala
05 svenska så – de hä hurri-begrepp – å någo sånt hänt – men
06 annars anmärker man mycket sällan på min svenska. (J.A)

Här gör eleven en mycket typisk finlandssvensk början med både partikeln ”nå” och ”de hä” som tjänar som tidsfyllnader och vilka som ord säger ingenting. Om ”nå” skriver Anne-Marie Londen (internetkälla 7) följande: ” Denna partikel kan fungera som gränsmarkör, t.ex. vid övergång till en ny topik. I den position partikeln har i sekvensen, dvs. i andra position, som respons, ger den en vink om vilken riktning turen kommer att ta: den signalerar att en dispreferad respons är att vänta.” . Talaren i exemplet kanske antingen inte direkt minns om han har hört något negativt eller tänker på hur han ska formulera sin mening. I följande exempel handlar användningen av utfyllnadsord på rad 3-4 mer om att talaren inte kommer ihåg namnet på serien som hon har tittat på än om att hon skulle tänka på formuleringen.

Exempel 24

01 I: ee – om vi tänker på – programmen på svenska – va e de för
02 program som du e intresserad av?
(...)
03 E: nå ingenting som kommer just nu – sist så titta ja på den där va

04 va de nu nå ärliga blåa ögonen eller nån sånt där – de kom ju
05 nån sån då serie men de kommer hemst lite o int tittar ja sånt om
06 de är svenskt eller finskt bara om de programmet liksom
07 intresserar mej överhuvudtaget.
(E.M.A)

Jag hittade inga exempel på att de intervjuade inte hade hört vad man frågade, vilket skulle ha representerat Kellers första grupp av gambiter vid kommunikativ kontroll. Ibland hade eleverna svårt att förstå vad intervjuaren frågade och det märkte man av att eleven gjorde en motfråga:

Exempel 25

01 I: Vad tycker du om Åland mellan Sverige och Finland - jag
02 menar inte språkligt utan annars sådär politiskt eller eller -
03 ekonomiskt samhälleligt o sådär
04 E: Alltså om de skulle höra till Sverige eller Finland? (G.Ö)

Exempel 26

01 I: Ee du har väl sett + ee kritiska insändare i Aamulehti o sånt
02 om - om - om svenska ee var behöver dom svenska alltså de
03 här?
04 E: Finnarna? (M.A)

Det absolut vanligaste sättet att få lite mera betänketid var att börja med ett långt "jaa-aa" eller "nääää". Betänketiden blir visserligen inte så lång men även en kort betänketid verkade vara till nytta eftersom så många elever använde någon förlängd fras i början av varje svar som de gav. Småordet "nä" var populärt i det finlandssvenska materialet och även något som jag skulle kalla "hummande" förekommer. Med ordet "hummande" menar jag att den intervjuade med stängd mun låter ett jämt ljud komma ut genom näsan. I bl.a. serietidningar skulle man illustrera ljudet med "mmm" eller "hmm". Dessa ljud användes även som *uppsbackningar* i materialet. De är icke-repliker som talarna använder när de "visar att han hört/eller förstått och/eller accepterat (instämmer i) vad A sagt" eller när "B signalerar till A att fortsätta, att föra samtalet vidare". (Linell&Gustavsson 1987:63). Jag kommer att behandla uppsbackningar närmare i kapitel 5.2. Oftast är det intervjuaren som använder uppsbackningar just för att föra samtalet vidare utan att begära ordet av den intervjuade. Uppsbackningar är typiska för talsituationer där en vuxen och en yngre person talar, men även om det handlar om en intervju där det alltid är en person som har en naturlig ledarroll. Uppsbackning har även sagts vara mera vanligt bland kvinnor än män. Enligt Catrin Norrby (1996:126) infaller både hummande och småord framför allt i de korta mikropauserna och på grund av detta kan de resultera i *överlappningar* (se kapitel 5).

Även om jag sade att jag inte kommer att behandla skillnaderna mellan intervjuarna och eleverna så måste jag i detta sammanhang nämna en skillnad i deras talflöde när det är frågan om kommunikativ kontroll. Ljud som "ee" och "öö" som kan räknas som tidsfyllnader eller tvekljud var ytterst sällsynta i elevernas tal, medan dessa var mycket vanliga i intervjuarnas tal. Det sägs att vuxna som är högt utbildade planerar sitt tal mer vilket leder till just ovannämnda eh-anden och öh-anden. I mitt material tror jag att den tydliga vuxen-ungdom / intervjuare-intervjuade uppställningen gör att ungdomarna inte känner ett behov av att tävla om turer. De vuxna behärskar signalsystemet med turbehållning och turtagning med hjälp av tvekljud medan eleverna kanske inte gör det, eller inte använder det på grund av den ovannämnda uppställningen. (internetkälla 8)

3.4.2 Rikssvenska exempel på kommunikativ kontroll

I det rikssvenska materialet gällde samma saker som ovan i det finlandssvenska materialet; om man inte förstod frågan så ställde man en motfråga. Jag ska ta som ett exempel ett avsnitt ur en intervju där intervjuaren och den intervjuade får en lite krånglig början på intervjun:

Exempel 27

01 I: (...) Ä du förresten hemma i Nyköping? Alltså - ja menar du

02 E: Du menar?

03 I: Har du bott här alltså?

04 E: Ja bor int i stan - ja bor utanför

05 I: Ja-ha-a - hur långt bort då?

06 E: I Janåker - de e

07 I: Var ligger de ungefär?

08 E: Sjutton kilometer åt - vänta - åt vilket håll - vet inte sjutton – vilket

09 håll de ä - så ja kan inte peka de

10 I: Näinäi - men de spelar ingen roll - mm o kolla på kartan sen

11 efteråt - nä men i alla fall att man räkna de som en e

12 E: Du menar om ja ä född här å sådär eller?

Även tvekorden är de samma som hos de finlandssvenska eleverna. I stället för "nää" och "jaa" kan rikssvenskarna säga "näi" och "jaoo" men några avsevärda skillnader kan jag inte hitta.

Vad gäller utfyllnadsord så kan man säga att "liksom" är det vanligaste, men småordet "ju" förekommer också. Ett ord som helt saknas är "typ". Solveig Ståhle (internetkälla 9) hänvisar till Victoria Johansson, doktorand i lingvistik vid Lund universitet, som har samlat in material från fyra åldersgrupper – 10-åringar, 13-åringar, 17-åringar och universitetsstudierande. Alla grupper använder "typ" och "liksom" när de pratar men 17-åringarna allra mest. Enligt Johansson säger de svenska 17-åringarna knappast en mening utan att fylla ut den med de här två orden. Både "liksom"

och ”typ” används för att modifiera innehållet och markerar ett prövande förhållningssätt. Genom att sticka in ”typ” anger talaren att han eller hon inte kan ge en exakt beskrivning. ”Det var typ en jättehård smäll”. Jag lånar Jonas Nilsson, en svensk gymnasist, som i sin uppsats om slang har skrivit följande: ”Ett drag i ungdomsspråket som ibland går under beteckningen slang är småord som *liksom*, *va*, *ba*, *ju*, *då*, *alltså* och många andra. Ord som dessa kan verka onödiga, speciellt om man jämför yttranden där de förekommer med hur samma innehåll skulle ha uttryckts i skriftspråk.” (internetkälla 10). Han har illustrerat skillnaden mellan småorden i talspråk jämfört med skriftspråk på ett mycket tydligt sätt:

Talspråk: ”Så typ om de ringer nån så säger rom så’är ba spelar du nå instrument typ ba”

Skriftspråk: Om någon ringer säger han: ”Spelar du något instrument?”

Som man kan se har talspråksversionen åtta ord som inte finns i skriftspråksversionen.

I exemplet nedan kan man se användning av tre olika utfyllnadsord hos eleven; *liksom*, *ju* och *då*. Ordet ”liksom” sägs ange ungefärlighet, ”ju” förekommer ofta efter predikatet är och ”då” i slutet av meningen (rad 8) signalerar att talaren försöksvis drar en slutsats eller påstår något speciellt.

Exempel 28

01 I: Ja me status alltså – har de –öö– liksom samma – ö – samma
02 värde elle eller så där att eller verkar de att att dom bryter eller
03 verkar de mera utländskt på något sätt eller? Å de liksom vilket -
04 de e ju inte Sveriges språkområde direkt så här även om även
05 om de e ju svenska. Fast de är ju de e ju i å för sej som en
06 dialekt men a alla fall i ett annat land – huvudsakligen – utom
07 dom som har flyttat ti sverige då.
(L.E)

3.4.3 Upprepning vid kommunikativ kontroll

Keller nämner inte heller upprepning som kommunikativ kontroll. Enligt min mening tjänar upprepning som tidsfyllnad eftersom den används ofta på samma sätt som utfyllnadsord. Maria Green-Vänttinen och Hanna Lehti Eklund från Institutionen för nordiska språk vid Helsingfors universitet skriver följande på Växjö universitetets humanoria-sidor: ”Upprepningar sammanförs ibland till samma kategori som uppbackningar, ifyllnader m.fl. (se t.ex. Clancy et al. 1996), eftersom upprepningar kan fungera som återkoppling till talaren. Men upprepningar används också på många andra sätt i samtal, t.ex. för att initiera reparation, för att bekräfta talarens yttrande, för att

ge uttryck för insikt, för att vinna tid (stalling, se Tannen 1987), för att ge uttryck för skämt och humor osv.” (Internetkälla 11)

Upprepning är något som man åtminstone i skrivna text vill undvika. I talat språk hör man även vissa människor upprepa sig med andra ord och på så vis inte säga så värst mycket fast han/hon behåller ordet. Alltid är det inte bara negativt med upprepning. Om en lärare eller föreläsare ser, att publiken inte förstod meningen med det han/hon sade, så är det bättre att försöka formulera om det man sa så att åhörarna förstår uppsåtet. Om man inte upprepar hela satser utan bara ett ord så kan upprepandet tjäna som en paus och göra talet mera flytande jämfört med om man i stället skulle använda en lång paus för talplanering. Genom att tala hela tiden bevarar man även sin rätt till att tala och de möjliga deltagarna i samtalet har svårt att avbryta.

Skriftlig text följer närmare normen jämfört med talat språk och därför lägger man inte märke till hur ofta talaren upprepar t.ex. småord som *nå*, *så*, *ju* och *alltså*. Det är även vanligt att vissa modeord förekommer i talat språk, speciellt bland de unga. Genom att sitta i ett närtåg eller en buss med unga flickor som passagerare kan man även dra den slutsatsen att ett visst svärord upprepas mer än vad man skulle vilja höra som vuxen. Min åsikt är, att dessa upprepningar inte tjänar som pauser, utan de håller talet och dess rytm i gång.

3.4.3.1 Upprepning i det finlandssvenska materialet

Ett klart exempel på upprepning som tidsutfyllnad hittade jag hos en elev som genom hela intervjun talade väldigt fort. Han använde nästan enbart korta pauser och under den ca 15 minuter långa intervjun använde han bara en lång paus och tolv medellånga pauser. Hans taltempo är snabbt och ibland gör han t.o.m. fel utan att korrigera sig själv. Han sa till exempel ”...min syster så talar hälften finska, hälften svenska allti” (J.A). Upprepning använder han i följande situation:

Exempel 29

01 I: (...) den procentuella andelen finlandssvenskar minskar ju här i

02 lande hela tiden och ää man kan bli oroad för finlandsvenskans

03 framtid. Va tycker du – har finlandsvenska någon framtid + och

04 vilken i så fall?

05 E: **Den hä - den hä den hä** – emigrationen från - finland till sverige

06 är oroveckande egentligen + (...)

(J.A)

Min uppfattning är, att han hade svårigheter att komma ihåg ordet emigration och därför använde han upprepning som tidsutfyllnad för att tänka på ordet. Det hör man även på sättet han säger ”den

hä” mycket fort nästan sammandraget och sedan en liten paus innan han kom på ordet och säger det. Det här var även den enda gången han använde upprepning.

Green-Vänttinen och Lehti-Eklund (internetkälla 11) nämner att upprepning även används för att bekräfta talarens yttrande. Detta sker i helt vardagliga situationer som t ex när man försöker minnas något och sedan när man har själv blivit säker på det man har kommit ihåg så upprepar man det för att bekräfta minnet; "Det var i förrgår som det hände - jo i förrgår" eller "Han kommer från Ingå. Ingå ja". Jag hittade ett exempel på en replik där man enligt min mening kan säga att det är frågan om just denna typ av upprepning. Temat som diskuteras är skillnaderna mellan finlandsvenskan och rikssvenskan.

Exempel 30

01 I: mm – ja-a ju de e klart o sen finns det vissa finlandismer alltså
02 som e som e helt e oförståeliga i sverige de e de också dedä i alla
03 fall o i varje fall de kan man ju förstå sådär utan vidare
04 E: o så om man tar här från tammerfors – svenska just när man
05 har **de här + på de här** intryck av finskan så vi använder hemst
06 mycket finnska ord liksom sådär i dagligt tal – o det märker vi inte
07 själv mera – utan det märker man förs sen när man pratar med en
08 rikssvesk – tillexempel ordet kiva –
09 I: mm
10 E: så det förstår ingen rikssvensk – men de e
11 I: nää
12 E: här förstås **allmänt allmänt** å de
(G.Ö)

Med ordet *allmänt* på rad 12 vill eleven enligt min mening bekräfta antingen att det är mycket allmänt bland finlandssvenskar att använda finlandismer i sitt vardagliga tal eller att just ordet *kiva* är allmänt. Elevens mening på rad 12 slutar fallande och på bandet hör man tydligt att hon inte tänker fortsätta sin mening. Det skulle tyda på att upprepningens funktion inte är en formuleringspaus. Eleven använder upprepning som tidsutfyllnad på rad 5, där en lång paus även uppgörs i samma sammanhang. Det som är intressant i det fallet är användningen av ordet *på* före upprepningen. Prepositionen är helt onödig i den sats som eleven formulerar och det är svårt och säga hur hon möjligen hade tänkt fortsätta satsen efter pausen. Till sist ännu ett tydligt exempel på bekräftande av ett yttrande ur det finlandssvenska materialet:

Exempel 31

01 I: men ee ä de har du några svårigheter att förstå rikssvenska?
02 E: nå **nää nää**
(T.G)

Det lilla ordet *nå* i början av elevens tur ger ett tvekanse intryck, men upprepningen av *nää* tyder på det motsatta. Jag tolkar detta på det viset att eleven inom några sekunder ändrar sin osäkerhet till säkerhet om att han inte har några svårigheter att förstå rikssvenska. På så vis har *nå* tjänat som betänketid och upprepandet bekräftar att svaret definitivt är nej.

3.4.3.2 Upprepning i det rikssvenska materialet

Upprepningarna i det rikssvenska materialet representerade för det mesta likadana exempel som det finlandssvenska materialet, dvs. att man använde upprepning som tidsutfyllnad.

Exempel 32

01 I: ... men – ö – kan du känna igen en finlandssvensk på talet när

02 du hör en person tala sån

03 E: ja-a

04 I: talar finlandssvenska?

05 E: De kan ja nog **att att** – han kommer från Finland eller att han ä

06 finlandssvensk de tror ja man hör – fast sen om man hör

07 skillnaden de om han – liksom bryt – är från Finland å kallar sig

08 svensk eller om man ä finlandssvensk de hör man väl inte **men** –

09 **men** de där - finska ursprung de hör man nog.

(M.B)

Frågan om finlandssvenskan tycktes vara problematisk för alla rikssvenska elever eftersom deras svar innehåller många pauser, utfyllnadsord och även upprepning. Intervjuaren sade i några av intervjuerna, att eleverna inte behöver tänka på vad de tycker, eftersom de inte representerar finlandssvenskar och att de kan fritt säga sin åsikt. Han tolkade alltså deras tvekan som blyghet att ge ett uppriktigt svar, vilket kan vara fallet, eftersom alla elever ändå sade att de känner till t ex. Jörn Donner och Muminrollen. Deras språk nämndes som exempel på det finlandssvenska. Det kan även hända, att särskiljningen av olika språkdrag var en för svår uppgift för en ung person från Nyköping. Nedan ett exempel på upprepning:

Exempel 33

01 I: (...) hur ä de förresten kan du känna igen en finlandssvensk på

02 talet?

03 E: jaa **de ä väl de ä** lite sjungande -

04 I: mm

05 E: som man fäster i sej först å främst – man hör direkt att de –

06 **de går de går** tillbaka till finskan lite grann –

07 I: mm

08 E: dom **ligger ligger** tillbaka när dom pratar

På rad 3, 6 och 8 kan man uppfatta upprepandet som tidsfyllnader, där eleven försöker hitta rätt ord för att beskriva hur han känner igen en finlandssvensk på talet. Att beskriva hur en dialekt låter kan vara svårt för de flesta av oss och även för eleven i fråga måste det här ha varit en svår fråga. Den första beskrivningen på rad 3 om att finlandssvenskan är sjungande användes även av eleven M.B, men annars varierade beskrivningarna mycket. De två följande beskrivningarna på rad 6 och 8 är för mig lite svårare att tolka, men antagligen menar eleven på rad 6 att det låter lite som finskan. I citatet ovan på sidan 29 sades det att upprepning kan användas för att ge uttryck för insikt, men exempel 28 visar att upprepning även kan användas för att ge uttryck för det motsatta – ovisshet – samtidigt som den används för att vinna tid.

4. PAUSER

4.1. Pauser i talad svenska

”Att kommunicera med talspråk är att kommunicera samtidigt på flera medvetenhetsnivåer” (Allwood 1996:20). Människor använder alltså gester, prosodi och ord för att uttrycka sin mening. Behöver vi pauser för att klä i ord det som vi har tänkt i vårt huvud, eller planerar vi överhuvudtaget det vi ska säga innan vi låter orden komma ut ur munnen? Eller är pauser endast andningspauser för att få mer luft i lungorna? Vad som än anses om pausernas ändamål så är de viktiga, de ger tid för andning, minskar känslan av att man måste tala snabbt och ger tillfälle till avslappning.

Pausernas placering påverkar turtagningen i viss mån. Om en paus i mitten av en sats blir förlängd kan den andra talaren tolka det som en möjlighet till turtagning och så att säga stjäla ordet. Som jag tidigare påpekat finns det kulturella skillnader mellan hur långa pauser man tål. I Finland tål vi betydligt längre pauser än i t ex USA, där man hellre använder så kallad *small talk* för att hålla talflödet smidigt i gång utan större pauser. Även i Finland kan dock en paus i början av en sats vara markant eftersom det tyder på att talaren har problem i interaktionen. (internetkälla 1). Catrin Norrby (1996:102) säger att ”i vardagsspråket använder vi begreppet paus för att beteckna olika sorters tystnader, men inom samtalanalysen av CA-typ förekommer ibland att man istället specificerar *vad* det är för typ av tystnad man anser”. Norrby skiljer på tre typer av tystnader beroende på var någonstans i samtalsstrukturen som den infaller: ”*samtalsuppehåll* (lapse), *reaktionspaus* (gap) och *paus* (pause)” (1996:103). Hon specificerar dem på följande sätt: 1) *Samtalsuppehåll* inträffar när ingen vill ha turen. Den som pratat senast har inte nominerat någon ny talare, ingen annan har självmant börjat tala och den senaste talaren har inte för avsikt att fortsätta.

För att något ska klassificeras som samtalsuppehåll bör den tystnad som uppstår innan samtalet tar nu fart vara åtminstone flera sekunder lång. 2) Benämningen *reaktionspaus* används för att beskriva den tystnad som uppstår efter det att en talare tystnat och innan nästa (självnominerande) talare börjat tala. Reaktionspausen är kortvarig, ca. en sekund. 3) En *paus* är talarens vilopunkter som inträffar under talares pågående tur. (Norrby 1996:103). Pausbegreppet har Norrby ytterligare indelat i tre grupper:

- a) En tystnad som inträffar under det löpande talet. Det rör sig i det här fallet oftast om korta mikropauser under en halv sekund där talaren exempelvis letar efter ord, eller blir tillfälligt distraherad av något.
 - b) En tystnad som uppstår vid en TRP (dvs. den punkt där föregående talare ger de andra deltagarna möjligheten att ta turen) eftersom ingen tar ordet, men där föregående talare då fortsätter att tala.
 - c) Den tystnad som infaller när en talare har utsetts men där dennes respons dröjer
- (Norrby 1996: 103-104)

Samtalsuppehållet motsvarar alltså Brown & Yules (1983:162) långa eller förlängda pauser, reaktionspauser motsvarar de korta pauserna.

De finlandssvenska och rikssvenska kulturerna skiljer sig ganska mycket även om språket närmar dem jämfört med de finskspråkiga. Jag själv har den känslan, att finskspråkiga och finlandssvenskar har en likadan paustolerans men att rikssvenskarna mer har närmat sig det amerikanska taltempot. Enligt Norrby (1996:105) kan också människor inom samma kulturgemenskap ha olika paustolerans. ”En orsak har att göra med samtalsdeltagarnas kommunikativa strategier och huruvida de betonar å ena sidan närhet och engagemang eller å andra sidan respekt och oberoende.” Närhet och engagemang utmärks av få och korta pauser och respekt och oberoende av längre pauser. ”En och samma person kan givetvis ha olika strategier beroende på vem hon eller han samtalar med, när och var samtalet äger rum, i vilket syfte osv.” (1996:105). Jag har hört sägas att rikssvenskar placerar pauser där andan tar slut jämfört med finlandssvenskar som placerar pausen där de skulle skriva ett kommatecken eller punkt samt mellan huvud- och bisats. De här är frågor som jag försöker utreda i följande kapitel.

Jag vill här påpeka, att pausernas mått är inte mätt med något instrument, utan de har värderats som antingen korta, långa eller förlängda pauser först och främst med hjälp av min egen hörsel. Om det uppstod tvivel om tiden tog jag tid med hjälp av en klocka, men eftersom pauserna var tydliga

behövdes denna metod inte många gånger. Av någon anledning var pauserna den del av min avhandling som jag hade svårast att hitta källmaterial om.

4.2 Korta pauser

Korta pauser förekommer oftast i materialet både hos finlandssvenskar och rikssvenskar. De korta pausernas uppgift är först och främst att ge tid att få luft i lungorna, eftersom de korta pauserna ofta placeras i svar som är långa. De korta svaren innehåller inga tydliga pauser eftersom de intervjuade hinner dra efter andan innan de svarar på frågan. Tendensen i båda ungdomsgrupper var att tala väldigt fort, och som jag senare kommer att beskriva i kapitel 6 om svarsbalansen är de korta svaren vanligast i materialet, vilket gör att noll-pausen dominerar i svararnas tal. Jag ska nu reda ut om det finns skillnader mellan pausens placering i talflödet.

4.2.1 Korta pauser i det finlandssvenska materialet

Antalet korta pauser direkt i början av en respons varierade från 0 till 5 stycken per intervju. Det som är typiskt för dessa pauser är att responsen oftast är ett småord som *jaa*, *näi*, *mm* på ett fördröjande sätt, vilket gör att intervjuaren antingen utvidgar frågan eller specificerar den.

Exempel 34

01 I: ni har ju en lärare också

02 E: - ja

03 I: en rikssvensk jaah det där Kjäll Aks – ee undervisar – han dej?

04 E: näj int mera +

05 I: jaa

06 E: ja har haft honom

07 I: jaa just de – hh nå om du tänker på finlandssvenskan och

08 rikssvenskan då – ee utom uttalet ee vad tycker du – är det som

09 skiljer +

10 E: (suckar)

11 I: + så det var ju intonationen som du sa att de är olika

12 E: - hmm

13 I: finns det andra skillnader så ja menar ord – satsbyggnad

(E.M.A)

På rad 2 tolkar jag den korta pausen som en betänketidspaus på grund av att läraren i fråga kanske inte har undervisat eleven på sistone och hon tänker möjligtvis på namnet innan hon svarar *ja*. En annan möjlighet är att hon tror att intervjuaren kommer att fortsätta sin mening, men när hon sedan märker att han gav ordet till henne svarar hon kortfattat. På rad 8-9 gör intervjuaren en fråga som

kanske är lite otydlig och han avslutar t.o.m. med en lång paus, vilket skulle tyda på att han ger ordet till eleven. Hennes respons är en suck som hon troligtvis använder för att vinna tid för att tänka på svaret. Eftersom hon inte säger något efter sucken hinner även intervjuaren hålla en lång paus innan han fortsätter på rad 11. Eftersom hans tur är ett konstaterande kan eleven inte direkt svara på den föregående frågan, utan instämmer efter en kort paus med *hmm*. Där väntade hon kanske att intervjuaren skulle precisera frågan, men det gör han först på rad 13. Med pauserna och sucken signalerar eleven att hon har svårigheter att komma med ett svar, och till slut måste hon svara att hon inte kommer på något och intervjuaren leder samtalet vidare om andra ämnen.

Jag kan genom att titta igenom mina transkriberingar efter ögonmått se att den mest typiska placeringen av en kort paus är efter det första eller andra ordet i responsen. Genom att svara någonting, oftast *nå*, signalerade eleverna att de tar turen, men efter det behöver de en kort betänketid för att formulera sitt svar eller tänka efter vad de vill säga.

Exempel 35

01 I: Jå ä de ä de vissa favoritprogram som du har?

02 E: nå-h – (skratt) så no hör ja på sån dän – kanske musikprogram

03 som kommer så di tycker att de e nästan bättre än på den här svenska sidan
(U.K)

Korta pauser i mitten av ett svar tjänar som andningspauser, men hur placeras de? Som jag konstaterade tidigare är mitt syfte att forska i pausens placering. Jag presupponerade att finlandssvenskarna placerar pausen på en plats där man i skrift skulle placera ett kommatecken eller en punkt eller mellan huvud- och bisats. Nu ska jag exemplifiera detta genom att granska pauser som är placerade i mitten av talflödet. Jag har helt slumpmässigt valt fyra längre svar med korta pauser och granskat om pausernas placering har några gemensamma drag.

Exempel 36

01 ”Ingenting speciellt de e ju förstås man har mycket hjälp av

02 svenskan – om man tillexempel hhö – reser till – Sverige eller till

03 Norge också så förstår man ju nåntin va de talar där me att hh –

04 annars inte vet ja – (skratt) de e hemst svårt att säga.

(E.M.A)

Exempel 37

01 Inte int här i Finland åtminstone inte om int sen om – i di här -

02 svenska orterna i – österbotten å sån härna - pratar bara

03 svenska så de hä behövs de ju no - men – de ä sällsynt att där

04 kommer in heller nån finn”

(U.K)

Exempel 38

01 ja ha märkt – si - min egna åsikt ä att – vi i Tammerfors – talar
02 kanske det + mm va sku ja säga perfekta sven - finskan – så alltså
03 sån som man lär sej i skolan – men - kommer ju mera svärord här
04 – än i nånstans annanstans men – om man tillexempel just de –
05 jämför me – helsingforsfinskan så ä de ju helt annat de ä ju sånt
06 dänt slangrikt o de
(K.J)

Exempel 39

01 jo di har no – vad ja har märkt - stora svårigheter för – de här
02 eftersom man no har hört att öö svenska skolor är sådär slappa o
03 - sådär så när de kommer hit så e de mycku mera liksom de
04 dishiplin o – man måste lära sej mera o man måste faktiskt läsa
05 för att - klara sej – någolunda alltså inte läsa stormens på någo
06 sätt men utan - ändå lite för att följa me å sådär o - de brukar vad
07 ja har hört int göra i Sverige mera – att de sen liksom di –
08 kommer int in i den här rytmen att man faktiskt måst - lite jobba
(G.Ö)

Som man kan se är satserna inte fullständiga så som det skulle vara i en skriven text. I talat språk är det typiskt att man formulerar det man säger samtidigt som man talar vilket leder till begynnelse som inte avslutas utan ersätts av en ny begynnelse som sedan möjligtvis avslutas. Detta är en följd av oplanerat tal. Det här gör det svårt att exakt jämföra pausens placering. Man kan tydligt se hur ogrammatiskt talade satser bildas även på modersmålet i exempel 38 på rad 3-4.

I exempel 36 på rad 2, exempel 38 på rad 4 och i exempel 39 på rad 7 ser man att pausens placering är mellan huvudsats och bisats. Detta sker alltså i tre fall av nio bisatser. Likaså i tre fall placeras pausen efter fogeordet så som i exempel 36 på rad 3, exempel 37 på rad 1 (se även nedan om samma paus) och exempel 38 på rad 1. Jag kommer senare att i 4.2.2 granska den samordnade konjunktionen *men* lite närmare i rikssvenskarnas bruk av korta pauser, men även i det finlandssvenska materialet kan man hitta exempel på pausering vid *men* och till och med i större utsträckning efter ordet *och*. Exempel 37 (rad 3) och 38 (raderna 3 och 4) visar att det sker förändring i formuleringen av satsen just vid dessa punkter.

Satsen *...man har ju mycket hjälp av svenskan – om man tillexempel hhö – reser till – Sverige* i exempel 36 är en huvudsats och innan talaren börjar bisatsen placerar hon pausen mellan huvud- och bisatsen. Genom att lyssna på exemplet kan man avgöra om talaren skulle placera en punkt mellan satserna eller inte genom att lyssna på intonationen med vilken huvudsatsen avslutas och bisatsen börjar. I detta exempel är det enligt min mening en paus som markerar ett kommatecken mellan satserna (även om man i grammatiskt rätt skrift inte skulle skriva ett kommatecken där). I

exempel 39 har talaren placerat de två första pauserna på rad 1 på båda sidorna av *vad jag har märkt* vilket är ett satsadverbial. Genom detta satsadverbial signalerar talaren att det är hennes subjektiva åsikt som följer och eftersom yttrandet lika väl skulle kunna lämnas bort liknar pauserna uttalade kommatecken. Ett likadant fall finns även i exempel 38 på rad 1 där talaren placerar *min egna åsikt ä att* mellan pauser.

Med hjälp av de ovannämnda exemplen kan man inte klart säga att finlandssvenskarna placerar pausen grammatiskt sett mellan huvudsats och bisats eller vid interpunktion, men jag ska nu undersöka om pausen placeras på en plats där en andningspaus skulle vara lämplig. Detta är naturligtvis mycket individuellt på grund av att vi alla har lungor av olika storlekar och på så sätt varierar även tiden som man kan tala utan att dra andan. Eftersom man inte strävar efter en längsta möjliga talakt är det intressant att se var man placerar pausen i detta fall. Jag tar nu alla fyra exemplen till närmare granskning.

I exempel 36 talar eleven om hur det är att vara finlandssvensk. Talaren går in på ämnet utan att tveka och talar fort i början av talakten. När hon kommer till bisatsen på rad 2 använder hon fyra korta pauser under satsen. Endast pausen på rad 3 låter som en andningspaus medan de andra pauserna är sådana som tjänar som betänketidspauser. Som hon i slutet själv säger: *de e hemst svårt att säga*. Detta medverkar enligt min uppfattning till att tre av pauserna är sådana där hon hela tiden tänker på hur hon ska formulera sig.

I exempel 37 svarar talaren på om de finskspråkiga inte behöver svenska. Svaret är hackande och orden *inte* och *int* upprepas många gånger. Den första pausen efter *om* på rad 1 verkar som en andningspaus fast man inte kan höra en inandning på bandet. Talaren börjar nämligen tala väldigt fort utan inandning i början av turtagningen och orden kommer väldigt tätt inpå varandra. Formuleringen på första raden är som sagt hackande och oklar och jag skulle tro att han började tala oplanerat och först under den andra pausen på rad 1 börjar tanken formuleras på ett begripligt sätt. Trots det använder han ytterligare 4-5 pauser för att få betänketid. En av dessa 5 är troligtvis en inandningspaus, men eftersom det inte hörs på bandet så kan jag inte vara säker på det. Även om pausen är en betänketidspaus så kan talaren naturligtvis använda den även för inandning. Eleven slutar sin mening på ett sätt som verkar ofullständigt, men där sker inget avbrott från intervjuarens sida.

Ämnet som man diskuterar i exempel 38 är den tammerforssvenska varianten. Talflödet är mycket hackande och de 13 pauserna beror delvis på talarens sätt att tala. Två av pauserna är tydliga

inandningspauser. Dessa pauser är på rad 2 och 4 (den första pausen). Den första pausen på rad två som är lång låter inte som en inandningspaus, men är det möjligtvis samtidigt som den används för att vinna tid. På rad 2 sker det en självkorrigering. Talaren avser att säga *den perfekta svenskan* men märker mitt i satsen att det skulle vara *den perfekta finskan* och på grund av detta misstag bryts talflödet med en paus. Som jag redan ovan nämnt använder talaren två gånger paus efter den samordnade konjunktionen *men* för att behålla ordet, men de övriga 7 pauserna förklaras antingen med talarens hackande talstil eller med att de är betänketidspausar.

Talaren G.Ö använder hela 12 pauser under svaret i exempel 39. Taltempot är enligt min mening snabbare än medeltalet i intervjuerna vilket gör att hon hämtar andan många gånger och pauserna är väldigt korta. På rad 2 gör hon även en inandning under tvekljudet *öö*. Talarens betänketidspausar är normala, korta pauser. Under fyra pauser kan man höra en kort inandning. Dessa pauser placeras på rad 1 (den tredje pausen), rad 4, rad 6 (den andra pausen) och den första pausen på rad 7. Den sista pausen har nämnts tidigare som en paus mellan huvudsats och bisats men även pausen på rad 1 har en dubbel funktion på grund av att där planerar talaren vad hon ska säga och hur. Pauserna på rad 4 och 6 börjar direkt efter ordet *och* vilket markerar att talaren vill behålla ordet men behöver en andningspaus. Även den första pausen på rad 3 hör till samma kategori. Fem av pauserna är sådana som jag räknar som tydliga betänketidspausar.

Som en sammanfattning av den sista delen av korta pauser kan man säga att inte heller inandningen är den största orsaken till pausering, utan det är talplaneringen.

4.2.2 Korta pauser i det rikssvenska materialet

I det rikssvenska materialet varierade de korta pauserna i början av en respons från 0 till 4, vilket motsvarar det finlandssvenska materialet. Något som är påfallande är pausens placering som andra element i responsen. De korta pauserna varierade förutom ett undantag från 12 till 30 (se bilaga 2). Eftersom pauserna direkt i början av responsen liknar pauser som är placerade i andra position ska jag inte gå in på detta ämne mer än genom att säga att funktionen med pauserna är att vinna tid och behålla ordet. De mest typiska småorden som pausen placeras efter är *ja*, *nä*, *hmm* och olika varianter av dessa.

Något som verkar typiskt just för rikssvenskar är att placera en paus efter en samordnande konjunktion. Konjunktioner används för att sammanknyta ord, satsdelar eller satser till samordnade

enheter. I exemplet nedan placeras pausen efter ordet *men* när eleven får svara på frågan om finlandssvenskan är en variant för sig eller om den kan jämföras med de sverigesvenska varianterna:

Exempel 40

01 "Helt för sej ä de väl inte eftersom de de låter väl + om – nästan

02 lika svenska eller va ska ja säga som de andra men – jo – men

03 de e klart lite annorlunda är de väl ändå på något sätt – ja vet

04 inte"

(M.B)

Att placera en paus efter en samordnande konjunktion är ett bra sätt att markera att man vill behålla ordet men att man behöver en liten tankepaus för att planera det man vill säga. Även om *men* verkade vara den populäraste konjunktionen så var det vanligt att placera en paus efter konjunktioner som *så*, *liksom*, *eller* och *fast*. Fler exempel finns i meningarna nedan i exemplen 42-45.

Att placera en paus efter *så* förekom i mindre utsträckning bland de finlandssvenska ungdomarna om man jämför med de rikssvenska ungdomarna. Det som skiljer användningen är att de rikssvenska ungdomarna använder ordet *så* i förbindelse med något annat ord, t. ex. *annars så*, *sen så* osv.

Exempel 41

01 I: ... har du förresten haft nära kontakter me finländare alltså i

02 något sammanhang?

03 E: - Näi ja de ä fö – genom pappas arbetskamrater men annars så

04 ha ja nte haft nån kontakt.

(D.U)

I detta exempel har talaren ingen anledning att placera pausen just där han placerar den på rad 3. Satsen börjar med att han först svarar *nej*, men direkt efter att han gjort det kommer han på att han har haft kontakter och fortsätter i samma andedrag med *ja*. Sedan gör han en självreparation efter att han antagligen har tänkt säga att det är för att pappa har arbetskamrater i Finland, men ändrar det till *genom pappas arbetskamrater* i stället. Denna omformulering sker under den korta pausen efter *fö*. Under den korta pausen efter *så* försöker han kanske tänka på fler kontakter eller kanske är han osäker på om kontakterna genom pappas arbetskamrater ändå har varit riktiga kontakter. Jag skulle tolka denna paus som en osäkerhetspaus.

I fortsättningen jämför jag pausens placering i längre responser för att försöka hitta likheter eller olikheter mellan de två grupperna elever. Likadant som i det finlandssvenska materialet har jag slumpmässigt valt fyra responser till närmare granskning.

Exempel 42

01 - aa de beror egentligen på vart dom - ska bosätta sej nånstans
02 + för att man ser ju i massmedian pratar dom ju nästan bara
03 rikssvenska – så att om dom bosätter sej i sömmland så ska dom
04 absolut lära sej – rikssvenska men sen om dom flyttar ti – ti
05 skåne då tror ja dom - har svårt å - å förså skånska rå om dom
06 lär sej rikssvenska men då tror ja dom ska lära sej den –
07 dialekten då dit dom flyttar (l: mm) - de tror ja e de bästa
(H.F)

Exempel 43

01 Ja-a de kan man no säga – fast kanske en del – ö-ljud tycker ja
02 ä konstiga även int ja har alla sagt har ett konstit ö-ljud ja vet inte
03 va de beror på men – en del tycker de i alla fall å sen – så ä de
04 väl en del som kommer utifrån lande eller så där va ska ja säga
05 eller häromkring dom – kan - ha en väldi dialekt som går uppåt
06 så dä hemst - i me – i slutet av meningarna – så där + de ä men
07 de ä no ganska riks rikssvenskt tycker ja - jämförelsevis
(M.B)

Exempel 44

01 Ja-a de finns ju skånskan och – norrländskan + känner man ju
02 lätt igen (l:mm) + sen finns de ju om man tar mindre så – tror
03 man kan känna igen norrköping – deras dialekt känner man ju
04 igen ganska lätt (l:jaa) de ä såna som man kommer – har
05 kommit i kontakt i som man vet hur dom - låter
(I.C)

Exempel 45

01 Ja-a - de kan man no säga – för de ä ganska svårt å höra –
02 skillnad på e - n lärare som ha bött norr om sen så – kommer hit
03 åh - en fyra fem år – å då har dom nästan ingen accenten kvar
04 däröppifrån så ä de svårt å – känna igen den - till exempel lärare
05 västerlund – han ä han ä norrlänning – men de hör man inte
(D.U)

Att placera paus före ett fugeord mellan huvud- och bisats verkar vara lika sällsynt som i det finlandssvenska materialet. Det sker sammanlagt bara två gånger i exemplen 42 (rad 2) och 43 (rad 1), men även antalet satser är mindre, nämligen 5. Om man tar en titt på exempel 43 och i synnerhet satsstrukturen på raderna 2-7 så ser man hur svårt det är att finna regelmässighet i pausens placering i oplanerade responser. I exemplen 44 och 45 är det lite lättare att känna igen ställen där man möjligtvis skulle placera en punkt eller ett komma i skrift vilka i tal blir uttryckta som en paus.

Dessa ställen finner man i exempel 44 på rad 2 (den långa pausen) och på rad 3 samt den andra pausen i exempel 45 på rad 1 och rad 4 (mellan den - till). Som sammanfattning kan jag om denna jämförelse säga att det finns parallelliteter i resultaten om pausens placering mellan de två elevgrupperna och min hypotes blir inte besannad. Jag ska ännu granska pausens funktion som andningspaus exempel för exempel.

Det första exemplet (42) börjar med en inandningspaus och talaren gör fem till senare under responsen. Detta sker på raderna 2 (den långa pausen), rad 3, rad 4 (mellan ti - ti), rad 5 (mellan å - å) och sist på rad 7 under intervjuarens uppbackning. Sammanlagt använder talaren nio pauser, av vilka sex är inandningspauser. Detta betyder att tre pauser används för något annat syfte. I detta fall är de betänketidspaus. Jag har tidigare behandlat upprepningens funktion som betänketidspaus men i detta exempel sker det en inandning mellan upprepningen, vilket bevisar att pauser kan ha flera funktioner samtidigt. På rad 4 ser man hur pauser kan signalera annat än det man verbalt säger. Talaren använder ordet *absolut* för att betona sin åsikt om vilken svensk variant som invandrare borde lära sig, men när han ska nämna varianten håller han en paus som om han ändå skulle vara tveksam. Detta kan eventuellt bero på att eleven inte känner till benämningarna för de olika dialekterna även om talaren efter en liten paus och upprepning (rad 4) kunde nämna skånskan som exempel.

I exempel 43 kan man finna 11 pauser men bara två hörbara inandningspauser. Dessa pauser är placerade på rad 3 efter *men* och på rad 6 (den långa pausen). Även om de rikssvenska eleverna verkar tala med ett hastigare tempo än de finlandssvenska så är talaren M.B speciellt snabb i mina öron. Pauserna som hon använder är mycket korta, och det kan hända att hennes talteknik är sådan att hon hinner göra en ytlig inandning under dem fastän det inte hörs på bandet. Det som mina öron registrerade var ett fullständigt stopp i talflödet under dessa pauser. Jag har senare använt M.B. som ett exempel på en talare som inte planerar sitt tal men mängden av pauser skulle tyda på det motsatta. Om man tittar närmare på satserna märker man att hon använder en hel del talfraser som fyller responsen utan att tillägga någon ny information: *eller sådär va ska ja säga, eller häromkring, så där* och *de ä men de ä no ganska*. Flest pauser använder hon i slutet av sin respons där hon beskriver hur utlänningar talar nyköpingsvenska (raderna 5-7). Talaren gör en omformulering som leder till pausering i talet (rad 6) och i slutet (rad 7) gör hon ett tilläggning med *jämförelsevis* efter att hon kanske redan hade planerat att avsluta sin respons.

Talaren i exempel 44 är motsatsen till föregående talare i 43. Han talar lungt och även om talet inte motsvarar skriven text låter det ändå mer vårdat än t.ex. exempel 43. På grund av det lugna tempot

gör talaren inte hörbara inandningar, men om man lyssnar på prosodin efter pauserna så verkar han hämta andan tre gånger. En gång på rad 1 under den långa pausen och de två andra på raderna 2 och 4 under intervjuarens uppbackningar. Sammanlagt gör talaren åtta pauser av vilka fem tjänar som betänketidspaus eller korrigeringspauser. Något som jag inte kan hitta en förklaring till är pausens placering före responsens sista ord. Talaren i 43 gjorde en liknande avslutning, men denna kan förklaras med att hon ville göra svaret fullständigt. I fallet 44 är det svårt att motivera pausen eftersom han knappast behöver betänketid för att hitta ordet *låter* i meningen *man vet hur dom – låter*.

Exempel 45 innehåller 11 pauser av vilka 3 är hörbara inandningspauser. Talaren har snuva så förmodligen är en del av pauserna inandningspauser även om örat inte urskiljer dem som sådana på bandet. I detta exempel ser man att talaren har en ganska väl planerad lång mening från rad 1 *för det ä ganska svårt* ända till *känna igen den* på rad 4. Jag tolkar inte pauserna däremellan som tydliga betänketidspaus utan jag ser dem som hjälpmedel för att rytmisera talet. De två sista pauserna på rad 5 har enligt min mening samma funktion.

Som sammanfattning kan jag om korta pauser i hela materialet säga att jag inte finner några tydliga olikheter mellan det rikssvenska och finlandssvenska materialet. Pausernas betydelse varierar säkert beroende på talsituation, men min åsikt är att eftersom det i detta fall är frågan om intervjuer och frågorna som diskuteras för det mesta är sådana som kräver en tankeprocess det är naturligt att betänketidspauser förekommer oftast. Pausernas funktion som andningspauser, rytmiserande element och som skiljetecken var mindre i mitt material, men jag kan förmoda att de i andra sammanhang kan vara mer betydelsefullt.

4.3. Långa pauser

Långa pauser förekommer näst mest efter de korta pauserna. Långa pauser verkar vara typiska i långa satser där det redan finns ganska många korta pauser. Funktionen för den långa pausen tycks vara att få mera betänketid eller för att formulera om något som man har börjat säga. Jag använde olika färgkoder för att markera pauser på olika längder och helt efter ögonmått kan man se att de långa pauserna hopas på vissa ställen av intervjuerna. Detta sker i båda grupper när temat för frågorna är svårt och handlar om de olika språkvarianterna. När en lång paus placeras direkt i början av en respons är det typiskt att en mycket tydlig fördröjd inandning eller suck är hörbar.

På grund av att det finns fler likheter än skillnader i placeringen av långa pauser ska jag jämföra både ett finlandssvenskt och ett rikssvenskt exempel under samma rubrik.

Exempel 46 är en finlandssvensk respons på frågan om finlandssvenskan har någon framtid. Responsen innehåller 11 pauser av vilka tre är långa. Innan talaren går in i själva responsen har han under den föregående frågan redan gjort en mycket hörbar inandning vilket låter som ”oj – det här var en svår fråga”. Upprepningen i början av responsen är en ordsökningstidsutfyllnad så som jag konstaterade i anslutning till exempel 29. Vid alla långa pauser sker en inandning men bara under en av de korta. Detta tyder på att de långa pauserna först och främst är inandningspauser. Två av de långa pauserna är placerade efter fogeordet *att* vilket signalerar till intervjuaren att talaren vill hålla ordet.

Exempel 46

01 Den här - den här den här emigrationen från - finland till sverige
02 så den är ju oroväckande egentligen + de ha - bättre –
03 arbetsplatser bättre löner – de som behärskar svenskan ännu till
04 - ha mycke lättare där – bättre framtid på allt sätt men de där ja
05 ska nog säga att + att jag tror inte att finlandssvenskan kommer
06 att dö ut i finland i alla fall nu i närmaste tiderna – utan att den no
07 kommer ännu att + till exempel just så sån här på österbotten
08 och på östernyland som ä fullständigt svenska trakter så tror ja
09 att de tar en tid förrän de i alla fall
(J.A)

Följande rikssvenska exempel innehåller enligt min mening en paus där talaren vill ha mer betänketid och likadant som vid korta pauser förekommer även långa pauser ofta efter ordet *så*.

Exempel 47

01 I: Hur ä de me göteborgskan då
02 E: ja de
03 I: kan du nämna några speciella kännetäcken?
04 E: Ja vet inte riktigt – va de ä som gör att man känner igen de så –
05 de e nåt me tonfallet tror ja – å sen så + dom har väl ganska
06 annorlunda sje-ljud tror ja än va vi har här.
(M.B)

Om man vill forska vidare inom ämnet så tror jag att de långa pauserna är frekventare bland vuxna talare om man generaliserar på basis av intervjuarnas frågor. Jag hänvisar till Norrbys (1996:34) mening om att respekt och oberoende påverkar pausernas längd. Eftersom dagens unga enligt min mening börjar närma sig den amerikanska, korta paustoleransen följer äldre personer en mer maklig rytm med längre pauser.

4.4. Förlängda pauser

Förlängda pauser förekommer tämligen sällan i materialet, men när de förekommer så tjänar de klart som en paus för att få mer tänketid. De förlängda pauserna förekommer antingen direkt i början av satsen, innan eleven yttrar sig, eller i mitten av satsen. Det är typiskt för intervjuarna att backa upp eleven med instämmande *mm* under pausen. I en av de finlandssvenska intervjuerna ramlar antagligen något ner från bordet och eleven som just då höll på att svara avbryter svaret, men efter en betydligt förlängd paus fortsätter svaret igen. Kort därefter gör talaren åter igen en förlängd paus. Jag tolkar det som en paus där kanske det som har fallit ner lyfts upp av intervjuaren och eleven håller en paus för att få ögonkontakt med intervjuaren igen. Men det kan lika väl hända att eleven tappar tråden och därför måste tänka efter en stund (Se BILAGA 1).

4.4.1 Förlängda pauser i det finlandssvenska materialet

Förlängda pauser förekommer endast i hälften av intervjuerna och i den andra hälften i en ytterst liten grad. I en av intervjuerna hittade jag bara en förlängd paus och i de andra tre förekommer de endast två till tre gånger. De förlängda pauserna i början av responsen används när intervjuarens fråga handlar om ett mer djupgående tema. Då behövde eleven mer tid att tänka på svaret. Några exempel:

Exempel 48

01 I: (...) sen om – finskarna och svenskarna i allmänhet –

02 borde – finner lära sig svenska?

03 E: ++ ja – int vet – no e de förstås hemskt praktiskt att man liksom

04 kan båda språke + men att h ++ behöver dom svenska? Alltså

05 de här

(E-M.A)

Den följande talaren använder en förlängd paus bara två gånger och båda i början av meningen. Även i detta exempel var de ställda frågorna s.a.s. svårare frågor. Ett alldeles likadant fall hittar man hos eleven U.K. Även han använde hela tiden nästan enbart korta pauser, men i slutet av intervjun kommer intervjuaren med två större frågor och då började båda svaren med en förlängd paus. Frågorna till U.K. handlar om finlandssvenskarnas framtid i Finland och den andra frågan handlar om vad finlandssvenskan betyder för eleven. Den ena frågan till eleven M.B berörde skillnaderna mellan de olika varianterna av finlandssvenskan och den andra skillnaderna mellan finlandssvenskan och rikssvenskan.

Exempel 49

01 I: (...) eeh finns de skillnader i ordförrådet då?

02 E: - mm

03 I: har du märkt?

04 E: ja-a no finns de vissa –

05 I: mm

06 E: ganska mycky också

07 I: - ee + kan du speciefiera lite – alltså beätta närmare om dem?

08 E: eeh + [tydlig inandning] + ja nå int int e de nån speciellt de e

09 bara no lite olika ord när man talar

10 I: ja ja just de – ja – på de viset – ee sen – eh har du erfarenhet till

11 exempel av skånska?

(M.B)

I exemplet ovan ser man att innan pausen på rad 8 börjar talaren tankegången redan tidigare på rad 2 med en kort paus i den första responsen. Intervjuaren märker att eleven vill tänka på svaret och gör sedan ett kort tillägg till sin egen fråga, men talaren får inte så mycket sagt om ämnet även om han säger att det enligt honom finns ganska många skillnader i ordförrådet. Den tydligt hörbara inandningen låter som en ”Jag ger upp”-markering i mina öron och även intervjuaren låter saken vara och övergår till nästa ämne.

4.4.2 Förlängda pauser i det rikssvenska materialet

Inte heller i det rikssvenska materialet är förlängda pauser vanliga. Förlängda pauser förekommer i sex av åtta intervjuer. I en av intervjun sker det endast en gång. När det gäller förlängda pauser kan man se en likadan färgkoncentration i mina anteckningar som ovan med de långa pauserna. Det kan hända att talaren inte använder många förlängda pauser under hela intervjun men sedan i en respons finns det några stycken. Pausens placering liknar de långa pausernas, förutom att de förlängda pauserna inte förekommer lika ofta direkt i början av en respons. Detta sker nämligen bara två gånger i en och samma intervju (se exempel 51). Det normala fallet är att pausen placeras i mitten eller som avslutning, som i exemplet 50 nedan.

Exempel 50

01 den ä mycke mjukare än vanliga svenskan – låter lite roligare

02 men + ja ++ den ä inte så toki egentligen näi den ä inte pre precis

03 karaktäristiskt för svenskan eller ++

(D.U)

Jag nämnde ovan i inledningen till avsnittet om förlängda pauser om mina spekulationer att någonting föll ner på golvet. I en av intervjuerna sker det någonting som jag under de första avlyssningarna inte noterade, troligen på grund av att jag först och främst lyssnade på eleverna och

inte intervjuarna. Det som jag förmodar sker är att eleven svarar på intervjuarens fråga genom att skaka på huvudet eller med icke-verbala gester eller miner, vilket sker under en förlängd paus i intervjuarens tal. Nästa fråga som han ställer låter inte som en tilläggsfråga till den föregående frågan, utan han ställer den så som han skulle ta ett nytt initiativ.

Exempel 51

01 I: Ja ja de ä liksom en annan sak de ja – ee (hostar) men eh finns

02 de då nära andra typiska drag för språket här – eh på orten –

03 utom de här ä:et nära ytterligare såna typiska drag?

04 E: ++

05 I: ts pekar lärarna ö - på nära konstigheter i skolan till exempel

06 eller ä dom väldi toleranta och tycker att att alla talar så där rent

07 å fint å

08 E: ++ ja vet inte ja ha inte märkt nånting

(L.E)

Sammanfattande kan jag säga att vad gäller förlängda pauser i materialet kan jag inte göra någon skillnad mellan de två grupperna i fråga. Användningen både hos finlandssvenska och rikssvenska elever var tydligt att få mer tid att formulera sig eller för att få betänketid. Förlängda pauser kan även sägas infalla om något oväntat händer och detta stör den normala diskursen.

5. ÖVERLAPPNING (interactional sociolinguistics)

5.1. Introduktion

I en vanlig intervju handlar man enligt vissa regler som man utgår från att alla känner till. Intervjuaren ställer en fråga och den intervjuade svarar. Detta är även fallet i diskussioner över huvud taget. För att det ska vara någon ordning och reda på talet så är det bäst att deltagarna talar i tur och ordning. Detta skulle vara idealet, men ibland blir det så att man talar i munnen på varandra. I engelskan kallas detta för *overlap* och jag kommer att tala om *överlappning* när jag menar att talarna talar samtidigt s.a.s. i munnen på varandra. Det att man talar i munnen på varandra bör inte uppfattas som någonting negativt eftersom överlappning oftast beror på att talarna är entusiastiska och att de har mycket att säga om samtalsämnet. Detta kallar Catrin Norrby (1996:126) för *simultansstöd* som kan fungera som uppskattning och stöd till den som för tillfället har ordet. Hon konstaterar även att i realiteten talar samtalsdeltagarna ofta samtidigt och speciellt lyssnaren ”fyller i” pauser under en talares pågående tur med hummande eller kortare kommentarer för att signalera

att denne lyssnar. Enligt Norrby finns det undersökningar som pekar på att ”kvinnor använder sig av uppbackningar och annat stödjande tal i högre grad än män.” (1996:135)

Där överlappningar mellan talare sker kan de sägas vara precis placerade, antingen som konkurrerande inledningar eller uppstå på grund av att den talare som sist talat fortsätter att tala även om han/hon före det med hjälp av turtagningsenheter har signalerat att det är dags för talarbyte (transitionsrelevanspunkt). Vid Göteborgs universitet har man publicerat texter om bl.a. ungdomars sätt att tala i *Sett och hört – en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen* (2000). Anna Gunnarsdotter Grönberg har i sin artikel *På spaning efter ungdomstid som flytt? Ungdomsspråkliga inslag i radioprogrammet Spanarna* kommit fram till att hela 48 % av det totala antalet turer i *Spanarna* inleds medan någon annan talar. I programmet bidrar samtidigt eller överlappande tal ofta till att föra diskussionen vidare, men även avbrott och turövertagningar förekommer. Gunnarsdotter Grönberg (internetkälla 8) skriver, att även Eriksson har gjort samma iakttagelse: ”Vissa av de drag som utmärker ungdomarnas stil, t ex många avbrott, överlappande tal och abrupta ämnesbyten, tyder på att det i ungdomsgruppen råder en påtaglig konkurrens om turen, att få tala och bli hörd. Ungdomarna verkar jämfört med vuxna vara ganska ovilliga att inta lyssnarrollen.”

Något som kanske allmänt i vår kultur anses som negativt är *avbrott*. I mitt material sker det att interjuvaren ställer en ny fråga innan eleven har hunnit svara färdigt, men enligt min uppfattning stör det inte de intervjuade. Det kan till och med vara så att elevens sista ord är "och" varefter det följer en paus, vilket ger interjuvaren chansen att inleda en ny fråga och leda temat vidare eller göra en preciserande fråga. Som sagt följer samtalsparterna i mitt material spelreglerna angående turtagning och positiv uppbackning men om man vill finna exempel på tydliga avbrott eller avbrottsförsök får man enligt Norrby (1996:129) ”söka upp specifika genrer eller diskurstyper. Ibland – även i vardagliga, välvilliga samtal – händer det att det hettar till och att samtalsaktiviteten styrs över till diskussion, argumentation och kanske rentav gräl. Det är i sådana partier de tydligaste exemplen på samtidigt tal med syfte att avbryta återfinns.”

Ett samtalsdrag som förekommer lika många gånger i både det finlandssvenska och det rikssvenska materialet är att eleverna svarade på interjuvarens fråga innan han hade hunnit ställa hela frågan. De anade alltså hur frågan kommer att sluta och gav svaret då interjuvaren gjorde en kort paus under frågan eller t.o.m. på frågan så att de talade samtidigt. Detta är dock ganska sällsynt, men ett speciellt exempel på överlappning.

Överlappning i diskurs markeras med tecknet [och samtidigt inledda yttranden markeras med [[.

5.1.1 Finlandssvenska exempel på överlappning

Överlappningar är inte ett särskilt ofta förekommande fenomen i det finlandssvenska materialet. Det är mer typiskt att interjuvaren börjar tala på elevens tur än att eleven talar på intervjuarens.

I följande exempel sker överlappning både för eleven och intervjuaren. Temat som de diskuterar är tammerforssvenskan och hur den skiljer sig från de andra finlandssvenska varianterna.

Exempel 52

01 I: ...skiljer tammerforssvenskan - sig från + från finlandssvenskan i

02 allmänhet? har du hört nånting om det?

03 E: nä ja har int hört

04 I: näj alltså du tycker att den liknar mycket

05 E: [juu förresten

06 I: [tammerforssvenskan

07 E: joo men tillexempel om man går nånstans till Ekenäs så no är de

08 alldeles annorlunda där

09 I: jaa jaa visst - det det finns väl vissa ord i - som används här men

10 - inte förekommer i + i språket där ee

11 E: jaa

12 I: nära Ekenäs då

13 E: joo sen betonar di på annat sätt å

14 I: joo - ee var brukar du hy vistas - på somrarna?

15 E: där på Ylöjärvi [alldeles här när

16 I: [på på Ylöjärvi alltså du bor där - har du bekanta i

17 Ekenäs då?

18 E: joo

(E.M.A)

Detta är ett gott exempel på hur man lätt börjar tala på varandra när man har någonting att säga om ämnet eller när man är ivrig. Först verkar det som om eleven inte skulle kunna kommentera skillnaderna mellan finlandssvenska varianter och hur tammerforssvenskan skiljer sig från andra varianter när hon plötsligt kommer ihåg språket som talas i Ekenäs. Intervjuaren har just börjat precisera frågan när eleven mitt i frågan överlappar med *juu förresten* och här överlämnar intervjuaren ordet till eleven som fortsätter med lugnare tempo när hon får ordet. Man kan även se att hon börjar responsen med *joo men* som inte är en naturlig följd till *juu förresten*. Detta tyder på att hon är säker på att hon har "vunnit" ordet. Det senare fallet av överlappning beror på intervjuarens kanske förvåning över att eleven tillbringar somrarna i Ylöjärvi i stället för Ekenäs. I detta fall blir eleven avbruten och hennes respons blir inte slutförd.

I exemplet nedan överlappar eleven intervjuaren. De talar om finlandssvenskans ställning i Tammerfors och insändare som har skickats till Aamulehti om finlandssvenskar.

Exempel 53

01 I: Hm - ja - ddu ha - du ha -ä- läst väl de beska insändarna i

02 Aamulehti om

03 E: Ja om de här - va de om de hä TV-programmen å

04 I: Ja å i ja [just de - i Aam

05 E: [Ja ä bort me allt svenskt

(U.K)

Eleven vet inte riktigt om han vet vilka insändare intervjuaren menar, vilket man kan se på motfrågan som han ställer i sin första replik. Intervjuaren blir piggt av att eleven verkar känna till insändarna, men till slut blir det ingen diskussion om ämnet eftersom denne säger sig vara *bort med allt svenskt*. Detta verkar för mig vara ett ovanligare fall av överlappning, eftersom eleven inte har något att säga om ämnet och ändå betar han sig så om han hade det.

I följande exempel verkar eleven och intervjuaren ha svårigheter att ta turen i tur och ordning. De talar om finnarna i Tammerfors borde lära sig svenska och eftersom eleven tidigare ger ett intetsägande svar (se exempel 37) vill intervjuaren veta mer och under denna diskussion sker det överlappningar.

Exempel 54

01 I: Ja alltså - ä - om man har ett avancerat yrke då ä de - ä de [väl

02 E: [å då behövs de

03 no två språk för att man - no - reser ganska mycket då

04 I: Jå men - men i arbetslivet menar du att - det spelar - inte någon

05 stor [roll

06 E: [de ä ju oftast nån som – man måste ju kunna finska här

07 I: hm

08 E: eller de om man –

09 I: ja

10 E: få nå yrke

(U.K)

Intervjuarens fråga på rad 1 blir inte helt färdig innan eleven redan svarar på frågan, men i detta fall är frågan mest som en tanke som intervjuaren tar fram för eleven att fritt fortsätta på och även den korta pausen tyder på att intervjuaren är färdig att ge ordet till eleven, som sedan också tar det. På rad 7 överlappar eleven igen med ett svar som han börjar på ett sätt för att få ordet men sedan

formulerar om efter pausen. Orsaken till att han börjar innan intervjuaren har hunnit sluta kan vara att *spela någon roll* är en känd fras och eleven redan vet hur frågan kommer att sluta.

Avbrott i det finlandssvenska materialet förekommer i fem intervjuer sammanlagt sex gånger. I följande exempel är det eleven som avbryter intervjuaren:

Exempel 55

01 I: mm – spelar de någon roll att eh att programmet e – på på –
02 finska eller på svenska då om de om de –om de gäller att – välja
03 emellan – de här då?
04 E: näi int har de nån skillnad
05 I: [näi
06 E: [om de e på finska eller svenska
07 I: [[jå – e de något
08 E: [[fast mest tittar ja på dem som e på engelska (skrattar)
(M.B)

Innan själva avbrottet sker har eleven överlappat med intervjuarens *näi* på rad 5. I detta fall känner eleven att han fortfarande har något att tillägga och avbryter därför intervjuaren som på rad 7 försöker ställa antingen en ny fråga eller fortsätta om samma tema. Elevens replik på rad 8 kommer med lite starkare volym vilket är naturligt eftersom han vill ha ordet och en höjning på rösten är ett typiskt sätt att försöka vinna ordet (Norrbby 1996:128).

Den sista gruppen av överlappningar är fall där eleven svarar på intervjuarens fråga innan intervjuaren har hunnit ställa frågan i sin helhet. Denna typ av överlappning skedde i två intervjuer sammanlagt fyra gånger av vilka tre i en intervju. Eleven som svarar innan frågan är ställd i sin helhet är mycket pratsam och kanske därför lite frustrerad över att intervjuaren talar långsamt.

Exempel 56

01 E: Å då - på de där i TV så no - ofta är de så att ja inte hinner titta
02 på de hä - finska nyheterna - ja vänta tills de kommer - de då
03 svenska å hör på de sen.
04 I: Aha jå - ä spelar de någon roll att - att - ä [+
05 E: [Nää
06 I: om de - om de ä på svenska eller på finska?
07 E: Nä
(U.K)

Här ger intervjuaren en chans att komma in eftersom det blir pauser och andra tidsfyllnader i hans fråga. Frågan är även förutsägbar innan den är slut men eleven svarar på frågan en gång till efter att ha hört frågan i sin helhet.

5.1.2. Rikssvenska exempel på överlappning

I en av intervjuerna började överlappningarna ungefär vid hälften av intervjun och eftersom de förekommer så ofta tar jag en längre avsnitt som exempel (exempel 57). Karakteristiskt för överlappningarna från elevens sida var att han verkade mycket ivrig och hade mycket att säga om temat och därför pratade intervjuaren och den intervjuade mycket på varandra. Intervjuaren inleder med en fråga om eleven kan höra en skillnad mellan en finne och en finlandssvensk när de pratar.

Exempel 57

- 01 E: + jaa de ä väl att dom som har de som modesmål de ä inte alltid
02 dom får rätt ordföljd - å - på stavelserna på slutet kan de bli
03 oftast fel - när man sätter ord i pluralis - till exemple - bilar de ä –
04 inte ovanligt att dom säger - bil om de om dom menar två
05 stycken också
06 I: jaa dom gör de [liksom
07 E: [de ä man fäster sig inte vi de fäster man sig vi andra –
08 från andra länder också - (I: mm) som tar fel på såna saker
09 I: ja så där men hur ä de med ee med själva ö uttalet till exempel
10 med melodigången å sånt där?
11 E: ja den ä väl lite annorlunda de ä de nog - dee dom kan ju inte få
12 fram de riktigt - alla gånger
13 I: [nä - näj de ä klart de
14 E: [var ä skillnaden om man säger så
15 I: Ja de ä klart de
16 E: mm
17 I: eh hur ä de då alltså eh tycker du att finlandssvenskan har
18 samma eh status som vilken svensk dialekt som helst - eller
19 verkar den mera främmande på något sätt alltså mera utländskt
20 än dom svenska varianterna som eh man talar här i Sverige?
21 E: (drar andan och håller på att svara under I:s paus)
22 I: [Alltså de
23 E: [ja vet va du menar
24 I: ge din egen subjektiv åsikt
25 E: a
26 I: du ska inte vara rädd för mig
27 E: näi inte alls
28 I: alltså ja ä här representant för finlandssvenskan
(B.O.E)

I det rikssvenska materialet hittade jag inte exempel på avbrott. Här kan dock nämnas ett exempel på hur eleven kommer så att säga till intervjuarens hjälp. Man kan inte precis kalla det för ett avbrott, eftersom intervjuaren har en "formuleringspaus" just då. Elevens sats blir mer avbruten av intervjuaren för eleven hinner inte avsluta ordet Finland i sin mening.

Exempel 58

01 I: De ä kanske de som man inte - först kommer å säga alltså att
02 man - att man ä - att man kommer - öö-
03 E: Från Fin
04 I: [[ja utifrån
(D.U)

Två elever av åtta var ivriga på att svara på intervjuarens fråga innan han hade hunnit ställa hela frågan. I båda fallen hände det två gånger.

I följande exempel kommer eleven först med svaret på intervjuarens fråga som är lite öppen efter Mumintrollen. Intervjuaren ger alltså en chans att svara på frågan fastän ordet "eller" antyder att frågan ännu kan fortsätta. Intervjuaren behöver inte fortsätta eftersom eleven har hört den finlandssvenska varianten och diskussionen kan gå vidare. I den andra meningen försöker eleven ta ordet innan intervjuaren har avslutat frågan. Eleven låter ändå intervjuaren avsluta frågan innan han ger svaret i sin helhet.

Exempel 59

01 I: Hm - men du har ju hört de språkform som man - som man
02 använder i Finland - alltså ja menar finlandssvenskan - till
03 exempel Jörn Donner i TV eller Mumintrollet eller...
04 E: Ja jodå - dom har ja hört
05 I: Jo - hur låter [den här
06 E: [Joo
07 I: i dina öron?
08 E: Den är mycket mjukare än vanliga svenskan (...)
(D.U)

Sedan ett annorlunda exempel på att eleven instämmer mellan intervjuarens replik som inte är en fråga den här gången. I exemplet talar de om invandrare som har flyttat från Finland till Nyköping.

Exempel 60

01 E: Sen om dom bryter eller inte - de ä olika
02 I: Ja-a just de där
03 E: Ja-a
04 I: Beroende på hur pass länge dom
05 E: Ja just precis
06 I: har stannat där
(M.B)

Här handlar det inte om att tala samtidigt utan var och en talar på sina egna turer, men eleven hinner ta ordet direkt efter att intervjuaren hinner säga "dom" på rad 4 medan intervjuaren i stället för att

tala på väntar och fortsätter sin mening direkt efter ”precis”. Den här typen av smidigt tal kallar Norrby (1996:127) för *latching* ”där nästa talare tar vid direkt efter att föregående tur avslutas utan att någon paus uppstår, som en stafett ungefär.”

5.2 Uppbackning

Jag ska kort behandla *uppbäckningar* som redan har blivit nämnda i två tidigare sammanhang – under pauser och överlappningar. De nämns även i det följande avsnittet om fråge- och svarsbalans i kapitlet om korta svar. Jag ska med hjälp av Per Linell och Lennart Gustavsson (1987) illustrera hur uppbäckningar kan knytas till alla de ovannämnda rubrikerna.

Linell & Gustavsson (1987) kallar uppbäckningar för *icke-repliker* som de sedan definierar på följande sätt: ”yttranden, eller andra vokala (t.ex. mm) eller icke-vokala signaler (t.ex. blickar, nickningar, leenden o. likn.), som tjänar till att ge den andre talaren återkoppling utan att begära ordet av denne.” (1987:62-63). Funktionellt karakteriserar Linell & Gustavsson (1987:64-65) uppbäckningar på följande sätt:

a) B visar att han hört och/eller förstått och/eller accepterat (instämmer i) vad A sagt. Däremot leder motsatsen, B:s signalerande av att han inte hört, förstått eller accepterat, till genuina repliker, protester med samma status som svar (responser) på frågor. Ofta initieras i så fall reparationsdelspel eller direkta meningsutbyten. Alternativt kan protester leda till yttrandemissfall.

b) B signalerar till A att fortsätta, att föra samtalet vidare. I allmänhet ses denna funktion som sekundär till förhållande av (a). Schegloff (1982) menar emellertid att (b) är en funktion som alltid finns hos uppbäckningar, medan det ofta råder oklarhet betr. (a), d.v.s. om uppmärksamhet, förståelse och/eller instämmande, är förhanden.

Uppbäckningar är inte en helt entydig grupp vilket både Norrby (1996:134) och Linell & Gustavsson (1987:64-66) konstaterar. ”Att många sorters yttranden kan rymmas under en och samma hatt hänger naturligtvis ihop med att man tolkar uppbäckningar vidare än inom CA. I analyser där uppbäckningarna endast uppfattas som fortsättningssignaler är det också typiskt att de är återhållsamma till formen – enstaka ljud och småord, gärna utsagda med svag röst.” (Norrby 1996:134). För att stödja funktionen (a) ovan har Linell & Gustavsson inkluderat följande yttranden under begreppet uppbäckning (1987:65): okvalificerade interjektioner/svarord som *mm*, *hm*, *ja*, *nä*, *jaha*, *jaså*, *nähä*, verbalt mer elaborerade instämmanden som *just det*, *jag förstår*, *det tycker jag*

också, emotiva exklamativa av typ *oj då, vad säger du?* och till slut infyllningar, upprepningar och korta frågor. Maria Green-Vänttinen (2001) har skrivit en doktorsavhandling som heter "Lyssnaren i fokus. En samtalsanalytisk studie i uppbackningar". Hon har lagt fokus på lyssnaren som med sina uppbackningar har en viktig roll i diskussionen."I ett samtal, t.ex. en kaffebjudning hemma eller ett informellt möte, kan det förekomma upp till nio uppbackningar i minuten. Lyssnarens bidrag påverkar både hur talaren utformar sina yttranden och hur samtalet fortskrider. Uppbackningar kan liknas vid den olja som håller ett maskineri igång. Om uppbackningar saknas leder det ofta till att samtalet avstannar. Speciellt viktiga är uppbackningar i telefonsamtal, eftersom talaren inte har tillgång till icke-verbala signaler. Som språkbrukare är vi skickliga på att använda uppbackningar på ett smidigt sätt, trots att vi antagligen är relativt omedvetna om vilka ord och uttryck vi egentligen använder och var vi gör det. För en forskare är lyssnarens bidrag betydligt mer svårfångade. Det handlar om en diffus uppsättning språkliga uttryck som förflyktigas snabbt i samtalet." (internetkälla 10) Även Norrby (1996) bekräftar den aktiva lyssnarrollen: "Uppbackningarna vittnar alltså om ett aktivt lyssnarskap som inte syftar till att ta över talarrollen." (1996:131)

I mitt material kan man tydligt se att uppbackningar används av intervjuarna i funktionen (b). Dessa uppbackningar placeras som Norrby (1996:131) beskriver i de korta mikropauserna och därför kan de ibland leda till överlappning.

6. FRÅGE- OCH SVARBALANS

6.1. Introduktion

Syftet med denna avsnitt är att utreda hurudan svarsbalansen i mitt material är. Jag är intresserad av att få veta om långa frågor besvaras kortfattat och om korta frågor ger långa svar. Som en lång fråga och ett långt svar räknar jag yttranden som består av två eller fler meningar eller över 20 ord. Meningarna identifieras med hjälp av meningsbyggnad eller intonation och även pauser hjälper till. Per Linell och Lennart Gustavsson har i boken *Initiativ och respons Om dialogens dynamik, dominans och koherens* (1987) använt vissa principer för att mäta talmängd. Deras syfte var att kartlägga talarnas dominans på grund av talmängd, men samma principer kan användas också för mina ändamål. De har som mått på talmängd använt "det totala antalet framsagda löpord för resp. part (1987:239). Principerna som de tillämpar vid beräkningen av antalet ord är följande:

a) ohörbara sekvenser, hela yttranden eller delar av repliker, har inte räknats med;

- b) uppbackningar har inte räknats med, men ”ord” av typ mm har räknats om de yttrats av den som har ordet (ingår då ofta i en längre replik)
- c) stanningsfenomen och tvekljud (eh etc) har inte räknats
- d) däremot räknas onomatopoetiska ”ord” (klick), distinkta försök att säga ett ord (t.ex. en elev försöker säga spatel och åstadkommer spa...) samt enskilda bokstäver när man stavar ord högt.” (Linell & Gustavsson 1987:239).

Linell & Gustavsson (1987:57-59) har även skrivit om responsens omfång. De skiljer mellan minimala responser och expanderade responser:

a) Minimala responser av två grader:

- i) icke-verbal respons (eventuellt inkluderande ’uppbackningar’ (backchanneling))
- ii) minimal verbal respons (t ex Ja, nej eller Jag vet inte på ja/nej fråga)

b) Expanderade responser: En expanderad respons innehåller ett eget initiativ antingen 1) genom att föra in ett innehåll som uppenbart går utöver den minimala responsen på A:s föregående initiativ, eller 2) genom att mer eller mindre explicit uppmana till en respons i sin tur. (Linell&Gustavsson, 1987:58)

Min hypotes var, att svenskarna i allmänhet ger längre svar, vilket även stämde, men inte så tydligt, som jag hade tänkt mig. Det är nämligen så, att det inte förekommer några tydliga skillnader mellan de två grupperna. Rikssvenskarna svarar dock oftare med ett längre svar på en kort fråga än jämförelsegruppen i Tammerfors. Resultatet är, att korta frågor oftast besvaras med ett kort svar och långa frågor besvaras oftast med ett långt svar. Även här kan man säga, att den intervjuades personlighet påverkar typen av svar. Några verkade vara mer pratsamma än andra.

6.2. Korta frågor – korta svar

Korta frågor – korta svar är det vanligaste fallet i materialet. Det finns ett ganska tydligt mönster i intervjuens gång, vilket även påverkar resultatet. Man kan dela in ”korta frågor och korta svar”-gruppen i tre olika kategorier: uppvärmningsfrågor, specificerande frågor och personliga frågor.

Alla intervjuer börjar med korta inledande frågor och de får även korta svar. Dessa frågor är uppvärmningsfrågor som är lätta att besvara. Exempel ur denna kategori har behandlats i kapitel 2.1 inledning till intervjun (exemplen 1-4).

De specificerande frågornas syfte är att få ett mera preciserat svar på en större fråga. De är ofta följda av en lång fråga – långt svar efter vilket intervjuaren antingen vill veta mera om ämnet och därför ställer en kort fråga som grundar sig på det långa svaret, eller avsluta med en kort fråga efter vilken man övergår till ett annat tema. Exempel 61 är ett exempel på det förstnämnda. I det talar

man om olika dialekter i Sverige och exempel 62 är ett exempel på det sistnämnda, alltså ett temabyte.

Exempel 61

- 01 I: Finns de nåra såna som du tycker ä markanta på nått sätt –
02 alltså som man mycket lätt kan känna igen?
03 E: Ja-a de finns ju skånskan och norrländskan – känner man ju lätt
04 igen
05 I: mm
06 E: Sen finns de ju om man tar mindre så – tror man kan känna igen
07 norrköping – deras dialekt känner man ju igen ganska lätt
08 I: jaa
09 E: Se är såna som man kommer – har kommit i kontakt i – som
10 man vet hur dom låter
11 I: Hur ä de me göteborgskan till exempel?
12 E: Ja-a – de känner man igen lätt – de ja
13 I: Ja-a – hur ä de me värmländskan?
14 E: Ja – ord ä tror ja också energiska – skulle ja tro ganska mycket i
15 e och sånt där
(I.C)

Exempel 62

- 01 I: Nå hm-hm – ä-hur ä de me den svenska som man talar här i
02 Tammerfors – liknar den någon annan svenska här i lande?
03 E: Ja tycker de – De vet ja int riktigt hur hurdan de där svenskan ä
04 här i Tammerfors alltså – ofta tycker di håller sej den dialekt som
05 – di har har från en början så där att – Di som ä från Österbotten
06 – pratar österbottniska dialekt o di som ä från nyland – så pratar
07 nyländsk dialekt
08 I: ja
09 E: int tycker ja riktit – att de finns nån rikti tammerforsvenska – de
10 inte
11 I: Ja-ha – du tycker inte de?
12 E: Nää
(U.K)

Med de personliga frågorna menar jag inte de frågor som inleder intervjun utan frågor som rör t.ex. den intervjuades vanor. Karakteristiskt för dem är att de inte var frågor som krävde ett djupgående svar.

Exempel 63

- 01 I: Hm – jaa – ö – har du varit i Finland nån gång?
02 E: Ja åkt igenom Finland när ja sku till Ryslann men annars så att
03 har inte stannat där liksom
04 I: Nä-i – när va de förresten?
05 E: de var – ö - för – på – för ett år sen
06 I: jaa

07 E: ungefär
(D.U)

Exempel 64

01 I: (...) öö vad tycker du om dom svenska programmen i TV:n o
02 radion här i landet?
03 E: + mm ganska ofta ää –ä de så att de som kommer ä bättre
04 jämfört med finskan
05 I: mm – säger du det?
06 E: ja ja tycker på det sättet men de kommer no inte så hemskt
07 mycky egentligen
08 I: jaa
(T.G)

I materialet finns det också exempel på att korta svar leder till att intervjuaren upprepar elevens svar, vilket har den effekten att eleven kanske känner att hon/han måste säga något mer och fortsätter svaret fastän hon/han inte har något väsentligt att tillägga. Detta var dock vanligare hos den ena intervjuaren än den andra. I exemplet frågar intervjuaren först en lång fråga som även besvaras långt och därefter kommer den korta frågan och det korta svaret.

Exempel 65

01 I: Kan du förresten - ö - höra skillnad mellan Arja Saijonmaa och
02 ena sidan å till exempel Jörn Donner eller - eller Muminrollet
03 andra sidan, som man skulle
04E: Näi - de undrar ja om man kan - men kanske man skulle höra
05 om man blir van - men inte så där - så att ja kan tänka på de nu i
06 varje fall tror ja
07 I: Näi - så dom låter ganska lika då?
08 E: Ja
09 I: Ja
10 E: Ja tror de - ja vet nte kanske
(M.B)

Upprepningen uttalas även med en sådan betoning som uppfattas som en uppmaning till ytterligare kommentarer.

6.3. Långa frågor – långa svar

Långa frågor besvarades med långa svar, men skillnaden i förhållande till korta frågor – långa svar var inte påfallande stor.

Det som är typiskt för denna kategori är att intervjuerna gick in på ett nytt tema med en lång fråga. Det som gjorde att även svaren var långa var det, att dessa frågor var sådana som krävde mer

analysering och värderingar. Svaren blev längre även på grund av det, att om eleven inte direkt visste vad han/hon skulle säga om ämnet så började eleverna fylla svaret med fraser som ger mer betänketid (medvetenhetsgambiter). Likaså misstänker jag att intervjuarens frågor i några fall blir långa på grund av att han känner att eleven inte uppfattade frågan. Eleven kan ha gett kroppssignaler som tyder på att han/hon är osäker eller grubblar. Den ordlösa kommunikationen är något som inte går att utforska på kassetterna och därför kan jag inte med säkerhet säga om fallet är så som jag misstänker. De långa frågorna var ofta placerade i den sista halvan av intervjun. Följande exempel är ett rikssvensk exempel där man har talat om dialekter, men nu går intervjuaren in på en ny synvinkel på saken.

Exempel 66

01 I: Ja jämfört med många andra

02 E: ja

03 I: dialekter å andra varianter om det ordet ja - ja-a de ä vel de ja.

04 Hur ä de då när de kommer utlänningar som de kommer

05 invandrare till Sverige nu. Hur ä de – vilken svenska borde man

06 lära ut dom då – vilken variant? - Om

07 de kommer turkar och assyrier – de kommer jugoslaver å

08 borde man väl lära ut svenska därför att – att dom kan anpassa

09 sej i samhället. Vilken variant?

10 E: Ja tycker de ä väl den där dom bor. De ä väl lättast om man låter

11 lik eller i stort sätt likadan som där man bor, tror ja i varje fall för

12 att ja menar sverigesvenskar som flyttar ??? kan ju deras barn

13 bli retad över sin dialekt å de ä lättast om man lär sej den som

14 man pratar där man bor – skulle ja tro.

(M.B)

Sedan ett finlandssvenskt exempel. Här övergår man från dialekter i Sverige till Ålands ställning mellan Finland och Sverige, vilket man kan betrakta som en svårare fråga under intervjun gång. Man kan höra att eleven vill lägga sina ord rätt och han använder t.ex. upprepning som betänketidsfyllnad. Likaså kan man uppfatta en lång suck efter hummandet.

Exempel 67

01 I: jaa så där i högsta grad de ä klart de – skånskan är liksom ett

02 språk för sig. Öö va tycker du om Åland mellan mellan Sverige

03 och Finland – ja menar inte bara språkmässigt utan sådär ö ja

04 E: aa

05 I: Ålands ställning?

06 E: no jag tycker att att hh ålänningarna kan skatta sej lyckliga att att

07 – att dom har vari en del av Finland o inte Sverige för att khhhh

08 (suckar) när dom har vari en del av Finland så har dom fått ha en

09 ganska stor autonomi å såhär – om di sku ha vari en del av

10 Sverige så sku svenskana köppt upp hela Åland vi de hä laget

11 I: mm

12 E: tror ja i alla fall
13 I: mm
14 E: men – ja tycker att om ålänningarna själv – placerar sej väl
15 ganska nära svenskarna
16 I: mm
17 E: å int
18 I: dom vill va ett rike för sej
19 E: nåja – kanske
(T.G)

6.4. Korta frågor – långa svar

I det finlandssvenska materialet var den här typen av svarsbalans i fem fall av åtta det tredje vanligaste och i de övriga tre var den på plats nummer två. I det rikssvenska materialet var spridningen större, men i hälften av materialet var korta frågor – långa svar på tredje plats.

Både Tammerforsborna och Norrköpingsborna använder långa svar till korta frågor när frågorna behandlar dialekter. Dialektfrågorna förekommer i mellersta delen av intervjun och de kräver ingen precisering vilket medverkar till att frågorna är korta.

Ett rikssvenskt exempel:

Exempel 68

01 I: (...) Kan du känn igen en värmlänning på talet?
02 E: Jaa – men ja tycker att de ä lite svårt att veta att dom är just från
03 Värmland – man hör att dom är norrifrån men ja tycker att de är
04 lite svårt.
(H.E.)

Ett finlandssvenskt exempel om samma tema:

Exempel 69

01 I: Jå – har du erfarenheter av österbottniska dialekter här i här i
02 Finland?
03 E: Jå-hå + mina föräldrar kommer därifrån - så di – pratar ganska
04 mycket själv sånt ++ Å alla mina kusinen å mostrar bor där ännu-
05 så di pratar ganska rätt sånt dä.
(U.K.)

I det finlandssvenska materialet kan man även hitta exempel på korta frågor – långa svar kring temat TV- och radioprogram. Detta tema förekommer endast i den finlandssvenska intervjun och dessa frågor är placerade i slutet av intervjun. Det som kopplar samman både dialekt- och

mediafrågorna är att i båda fallen måste informanterna svara enligt sina egna kunskaper och vanor. De behöver inte oroa sig över om svaret är rätt eller fel och medvetandet om detta gör att man pratar på lite mer och svaren blir längre. Nedan ett finlandssvenskt exempel på mediatemat:

Exempel 70

01 I: Vad tycker du om dom svenska programmen i TV:n å radion här
02 i landet?
03 E: Nå i TV:n så kommer de + måste man säga att - nå di här -
04 senaste programmen ä riktigt bra – till exempel just
05 Professorrundan å + sen den där astronomiska + sån fakta +
06 program så – som nu har kommi - i några avsnitt så - Di är no helt
07 sakliga å + int så ja - int så sku ja no vara helt emot heller – å
08 tycker att i TV:n så ä di riktigt sakliga å - radion så – ja har int så
09 - ja har int följt me – så mycke i radion men + om man nu går till
10 musiken så har di nu bättre musik än – fi finska radion.
(K.J.)

6.5. Långa frågor – korta svar

Långa frågor besvarades oftast med korta svar i den rikssvenska gruppen. Om korta frågor – långa svar var tredje vanligast bland de finlandssvenska informanterna så var långa frågor – korta svar tredje vanligast bland rikssvenska informanter. Denna kategori användes minst av finlandssvenskarna. I fem intervjuer var den placerad sist. Eftersom exemplen på denna typ av fråge- och svarsbalans är så få i det finlandssvenska materialet är det även svårt att dra några slutsatser. Det enda man kan säga är att i tre intervjuer är temat radio- och TV-program när långa frågor – korta svar förekommer.

I det rikssvenska materialet var det lite enklare att finna likheter. De långa frågorna förekom närmast när det var tal om finlandssvenskan och speciellt när intervjuaren ville göra skillnad på en finskspråkig person som talar svenska och en finlandssvensk:

Exempel 71

01 I: (...) Men hur ä de – du – ö – kan du göra någon skillnad
02 mellan en en finne som pratar svenska och en finlandssvensk?
03 Alltså om de ä till exempel nåra invandrare som har flyttat hit eller
04 nåra andra som har lärt sig svenska å?
05 E: Ja känner inga finlandssvenska.
06 I: Nä-hä – men alltså de ä som den finlandssvenskan s-som du har
07 hört till exempel om du jämför alltså den variant alltså me såna
08 personers svenska som har finska som modersmål å som har
09 lärt sig svenska till exempel?
10 I: ja har inte tänkt om de finns nån skillnad övehuvutaget.

(L.E.)

Även när intervjuaren ville veta om finlandssvenskans status jämfört med svenska varianter blev frågorna långa, men svaren korta. Detta kan bero på att frågan är ganska svår, och intervjuaren försökte göra det lite lättare att begripa för informanten och därför behövde han/hon inte tänka ut ett mångordigt svar, utan det räckte med att svara kort:

Exempel 72

- 01 I: aa – just de ja + eeh + jaa ee men hu e de me
 - 02 finlandssvenskans status då alltså om man använder ett så fint
 - 03 ord som status – alltså ee bland dom ee + andra sve eller – ja
 - 04 bland dom andra svenska varianterna alltså om man ee tänker
 - 05 sej att de finns väldigt många olika svenska varianter
 - 06 norrländska å gottländska skånska ee
 - 07 E: mm
 - 08 I: – vilken status hittar finlandssvenskan bland dom där – alltså
 - 09 enligt din mening – din subjektiva ee mening?
 - 10 E: aa så riktigt vet näj – den står inte så högt i alla fall – tror ja
 - 11 I: näi
 - 12 E: ja uppfattar de som så.
- (H.F)

6.6. Svartsbalansen i identiska frågor

De frågor som ställdes till informanterna i Sverige och Finland är divergerande, men en fråga som frågades båda grupper är hur finlandssvenskan och rikssvenskan låter i informanternas öron. Alla i Nyköping kände till finlandssvenskan tack vare Tove Janssons Mumintroll och kanske just därför var största delen av svaren långa (sex av åtta svar). Ett par rikssvenska exempel på frågan ”Hur låter finlandssvenskan i dina öron?”:

Exempel 73

- 01 E: Ja – den låter ganska sjungande tycker ja – de e fallande jämfört
 - 02 med svenskan på nått sätt
 - 03 I: hm
 - 04 E: tycker ja – å sen ä de nått som e konstit – eller inte konstit – men
 - 05 i varje fall annorlunda me sje-ljuden på nått sätt – tycker ja
- (M.B.)

Exempel 74

- 01 E: Ja tycker den ä väldigt fin (utburst) ja tycker de e vackert nästan
 - 02 vackrare än slangsvenskan ja allt ja tycker inte om
 - 03 slangsvenskan men (hörbar inandning) den ä de ä ett fint svenskt språk
 - 04 tycker ja
- (B.O.E)

Intervjuaren i Tammerfors frågar ”Hur låter rikssvenskan i dina öron” fem gånger och i alla dessa fall är svaret långt. Tre gånger formulerar intervjuaren frågan ”hur skiljer sig rikssvenskan från finlandssvenskan?” och då blir svaret kort. Ett motsvarande exempel av en finlandssvensk informant:

Exempel 75

01 I: (...) Vad tycker du om rikssvenskan då? Hur låter den – i dina

02 öron?

03 E: e förstås låter den konstit till exempel om de kommer nån

04 rikssvens å – no måste man liksom fundera lite förrän man fattar

05 kanske allt vad di säge – men att de där hmm + no låter de alls

06 de låter mycket vackrare än finlandssvenskan de e så där

07 sjungande o

(E.M.A.)

Tyvärr innehåller materialet bara en identisk fråga som kan jämföras. När man granskar svaren på denna fråga kan man inte hitta några skillnader, eftersom båda grupper besvarade frågan på samma sätt, d.v.s. oftast med ett långt svar.

SAMMANFATTNING

I detta arbete har jag granskat finlandssvenska och rikssvenska gymnasieelevers sätt att använda gambiter, pauser och överlappningar samt längden på deras svar. Antalet gambiter var mindre än vad jag hade trott och även variationen var liten. Enligt materialet hade eleverna några favoritfraser som de använde genom hela intervjun.

I gruppen *semantisk inramning* använde gymnasisterna mycket få gambiter. Vuxna skulle kanske använda flera. Fraser som "i min åsikt" eller "enligt min mening" förekom nästan inte alls, utan vanligast var "Jag tycker att...", "Jag tycker inte att..." vilket jag tolkar som deras normala, vardagliga språk. De har inte s.a.s. bytt kod för intervjun och använt de ovan nämnda formella fraserna. I det rikssvenska materialet förekommer fler typer av gambiter än i det finlandssvenska materialet. *Medvetenhetsgambiterna* var i princip samma i båda grupperna men skillnaden ligger hos betydelsen av frasen. Man kan förstås inte göra några generaliseringar men det verkade som om de finlandssvenska ungdomarna inte nöjde sig med att säga bara "ja vet int" utan de ville alltid komplettera svaret med något. Svenskarna däremot använde samma fras men utan att fortsätta meningen. Jämförandet var lätt på grund av att dessa svar framkom vid samma typ av frågor. Gruppen *kommunikativ kontroll* var en kategori gambiter där jag inte kunde hitta några skillnader

mellan de två elevgrupperna. De intervjuade betedde sig språkligt lika både då de fyllde tiden med tvekord och då de inte var säkra på om de hade förstått frågan rätt. De vanligaste tvekorden var "jaaa" och "nää" / "jao" och "näi" och i oklara fall gjorde båda grupperna en motfråga.

Man kan inte klart säga att finlandssvenskarna placerar pausen grammatiskt sett mellan huvudsats och bisats eller vid interpunktion och inte heller inandningen är den största orsaken till pausering, utan det är talplaneringen. Något som verkar typiskt för rikssvenskar är att placera en paus efter en samordnande konjunktion. Att placera paus före ett fugeord mellan huvud- och bisats verkar vara lika sällsynt som i det finlandssvenska materialet. Man kan alltså säga om denna jämförelse att det finns parallelliteter i resultaten i fråga om pausens placering mellan de två elevgrupperna och min hypotes blir inte besannad. Om korta pauser i hela materialet kan man säga att jag finner inga tydliga olikheter mellan det rikssvenska och finlandssvenska materialet. Pausernas betydelse varierar säkert beroende på talsituation, men min åsikt är det eftersom det i detta fall är frågan om intervjuer och frågorna som diskuteras för det mesta är sådana som kräver en tankeprocess att är naturligt att betänketidspauser förekommer oftast. Pausernas funktion som andningspauser, rytmiserande element och som skiljetecken var mindre i mitt material, men jag kan förmoda att de i andra sammanhang kan vara mer betydelsefulla. Vad gäller de förlängda pauserna i materialet kan jag inte göra någon skillnad mellan de två grupperna i fråga. Användningen både hos finlandssvenska och rikssvenska elever var tydligt att få mer tid att formulera sig eller att få betänketid.

Min hypotes om satslängd var att svenskarna i allmänhet ger längre svar, vilket även stämde, men inte så tydligt, som jag hade tänkt mig. Det är nämligen så, att det inte förekommer några tydliga skillnader mellan de två grupperna. Rikssvenskarna svarar dock oftare med ett längre svar på en kort fråga än jämförelsegruppen i Tammerfors. Resultatet är, att korta frågor oftast besvaras med ett kort svar och långa frågor besvaras oftast med ett långt svar. Även här kan man säga, att den intervjuades personlighet påverkar typen av svar. Några verkade vara mer pratsamma än andra. Korta frågor – korta svar är det vanligaste fallet i materialet.

Jämförelsens resultat är att ungdomarna i både Sverige och Finland använder det talade svenska språket på samma sätt och att skillnaderna gäller närmast ordförrådet.

LITTERATUR

- Allwood J. (1996), *Några perspektiv på talspråkforskning*. En förkortad artikel på svenska av en uppsats ur Nysproglige studier, No 18, Dansk lærereforeningens forlag, Köpenhamn
- Brown G. & Yule G., (1983), *Discourse analysis*. Cambridge UP. Cambridge.
- Coulthard M., (1985), *An Introduction to Discourse Analysis*. Longman. London.
- Hadding, Koch, (1982), *Textstrategier i tal och skrift*. A&W International. Stockholm.
- Hellspång L. (1988), *Regulation of dialogue*. Stockholms universitet. Stockholm.
- Keller E. (1981), "Gambits: Conversational strategy signals". I: Coulmans, F. (ed. 1981): *Conversational routine. Explorations in standardized communication situations in prepatterned speech*. The Hague: Mouton.
- Lindström J. (2002), *Turövergångsområdet i fokus. Ett försök att (be)gripa yttrandesyntaxen*. Helsingfors universitet. Föredrag vid Svenskan i Finland 7, version 21/6/2002. Helsingfors
- Linell P. & Gustavsson L: (1987), *Initiativ och respons. Om dialogens dynamik, dominans och koherens*. University of Lindköping. Studies in communication. Lindköping.
- Schiffrin D. (1994), *Approaches to discourse*. Blackwell Publishers. Massachusetts.
- Sirviö P. (ed. 1982), *Fonetiikan päivät Tampereella 20.-21.3.1981*. Tampereen yliopiston ja Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 7. Tampere.
- Thelander M. (red. 1982), *Talspråksforskning i Norden. Mål - material - metoder*. Studentlitteratur. Lund.
- Thelander M. (red. 1996), *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen*. Institutionen för nordiska språk. Uppsala
- Van Dijk T.A. (ed.) (1985), *Handbook of discourse analysis*. 3. Academic Press. New York.

NÄTKÄLLOR

- Internetkälla 1: [Http://www.wx.se/hum/](http://www.wx.se/hum/): Lindström J. (...), *Organisering av talet i turer och turkonstitutionsenheter*. (5.7.2005)
- Internetkälla 2: <http://sv.wikipedia.org/wiki/Rikssvenska> (29.1.2006)
- Internetkälla 3: www.nord.helsinki.fi/svestra/svestra.html (29.1.2006)
- Internetkälla 4: <http://www.nisus.se/archive/920615.html>: Tallmo K-E, *Att berätta i artikelns form* (7.7.2005)
- Internetkälla 5: http://www.nord.helsinki.fi/pdf/Saari_fms36.pdf: Saari M, "Jo, nu kunde vi festa nog" *Synpunkter på svensk språkbruk i Sverige och i Finland*. Helsingfors universitet (29.1.2006)

Internetkälla 6: <http://www.svd.se/statiskt/kultur/sprak/sprak99/sprak990822.asp>: Josephson O, (1999), *Småordens betydelse*. SvD Kultur språkspalt (29.1.2006)

Internätkälla 7: http://www.tema.liu.se/Tema-K/gris/pdf/Londen_Om-turinledning.pdf: Londen A-M (2002), *Om turinledning och turavslutning: partiklar och konnektorer*. Helsingfors universitet (14.6.2005)

Internetkälla 8: <http://svenska.gu.se/~sveag/skrift9.html> Gunnarsdotter Grönberg A, 2000, På spaning efter den ungdomstid som flytt? Ungdomsspråkliga inslag i radioprogrammet Spanarna. En uppsats publicerad i: *Sett och hört – en vänskrift tillägnad Kerstin Nordenstam på 65-årsdagen*. Göteborgs universitet. S. 103-113.

Internetkälla 9: http://www3.lu.se/info/lum/LUM_04_01/05_humanistdagarna.html: Ståhl S. (2001), *Liksom är typ bra att ha*. LUM - Lunds universitet Meddelar - Nr 4 2001 (29.1.2006)

Internetkälla 10: www.mimersbrunn.se/arbeten/1891.asp: Nilsson J. (2005), *Slang* (29.1.2006)

Internetkälla 11: <http://www.vxu.se/hum/forskn/konferens/OFTI19/fored.html>: Green-Vänttinen M., Lehti- Eklund H. (2001), *Upprepningar i vardagliga och institutionella samtal. De va på Fidji jo De va på Fidji*

<http://www.helsinki.fi/uh/3-2003/juttu1.shtml>: Green-Vänttinen M. (2003), *Lyssnaren i samtal*. En artikel i Universitas Helsingiensis.

SEKUNDÄR LITTERATUR

Svensk Ordbok (1986). Uppl 1:3. Norstedts: Stockholm. (SOB)

BILAGA 1

i: säg ditt namn först

e: Eva Mai Andresen

i: ja - hur känns det att sitta här på ö på laboratoriet?

e: Int (skratt) alls konstit /i: jaa/ Int nån speciellt.

i: int inte nått speciellt. Du e väl van vid att sitta på språklaboratoriet och sånt alltså - Det e - de e ju ingenting att - känna sig spänd för /e: mm/ Sen har ja här några frågor om - om - svenska språket. ee - Pratar du svenska med e helt finskspråkiga som inte kan svenska så särskilt bra?

e: nä

i: nä - det gör du inte

e: nä

i: joo - att så du du byter språk automatiskt när du märker att - att någon inte kan svenska bra

e: ja

i: ee h yy händer det också ee under rasterna i skolan då?

e: joo

i: att så du gör det

e: ja

i: joo faktiskt joo - ee öh du bor här i Tammerfors och har bott he hela ditt liv. Hur känns det att vara finlandssvensk här i Tammerfors?

e: int känns de nån speciellt (skratt)

i: int int int nån speciellt ja - Hur för förhåller nj sig dina finska kamrater till dig? ee Kan du - Har du något speciellt då?

e: nä

i: nej alltså de e - är på samma sätt som - som svenska också

e: joo

i: har du finska kamrater också?

e: di flesta e finska

i: ja de är de ja + ee sen om - om finskarna och svenskarna i allmänhet. Borde - finnar lära sig svenska?

e: ja - int vet - no e de förstås hemskt praktiskt att man liksom kan båda språke + me att h + int vet ja de e hemskt svårt å säga

i: ee du har väl sätt + ee kritiska insändare i Aamulehti o sånt om - om - om svenska. ee Var behöver dom svenska? altså de här

e: Finskarna?

i: joo finnarna

e: hmm ja

i: finskspråkiga

e: nå utomlands om di far till Sverige tillixempel eller /i.mm/ eller + flyttar till Sverige eller /i: jaa/ nånting såntdänt

i: o givetvis i näringslivet de e ju

e: ja

i: de e ju viktigt också också där + ee khm + ee på vilket sätt skulle man kunna närma finlandssvenskarna o ee finnarna till varandra? - Eller borde - borde sådant hända eller

e: int tycker ja att ja tycker att de e alldeles - åtminståne alla e mot mej alleles likadana o som ja sku vara helt en vanli finne alleles

i: ja de e helt naturligt - du vet väl att de tidigare inte har varit så

e: ja

i: joo men nu - e ee nu e de till all lycka lite lite bättre ställt + ee + hur e de - egentligen med svenskan som talas här i ta Tammerfors? liknar den någon annan svenska här i landet? + vilken då ?

e: nå va de talar tillexempel i Helsingfors eller - /i: ja/ - int skiljer de sej så mycket

i: int skiljer set sej så mycke men men ee - e si skiljer det - skiljer tammerforssvenskan - sej från - från finlandssvenskan i allmänhet ? har du hört nåntin om det?

e: nå ja har int hört

i: näj alltså du du tycker att de liknar mycket?

e: juu! förresten /i: tammerforssvenskan/ jåå men tillexempel om man går nånstans till Ekenäs så nu är det ja alldeles annorlunda där

i: jaa jaa visst det det finns väl vissa ord i - som används här men - inte förekommer i + i språket där ee /e: jaa/ nära Ekenäs då

e: joo sen betonar di på annat sätt o

i: joo ee var brukar du hy vistas - på somrarna?

e: där på Ylöjärvi - alleles här när (pratar på varandra)

i: atså på Ylöjärvi alltså du bor bor där. har du bekanta bekantter i Ekenäs då?

e: joo

e: ja du känner dom jaa ee + sen om finlandssvenskarna - de är ju inte lika mm överallt öö tycker du att de finns skillnader mellan finlandssvenskarna tillexempel mellan - österbotten och nyland?

e: ja vet int - /i: mm/ ja har /i: tse/ - inga - (något ramlar eller så) liksom ja ++ ja har inte alls våra kontakter me de e bara nåntin sånhänt vi har int hört

i: de kan ju vara språkliga o andra skillnader också men du har ingen erfarenhet?

e: nå

i: utav - utav sånt - nå ö + vad tycker du om rikssvenskan då? hur låter den - i dina öran?

e: förstås låter de konstit tillexempel om de kommer nån rikssvens å - no måste man liksom fundera lite förrän man fattar kanske allt vad di säge - men att de där hmm+ no låter de alls de låter mycket vackrare än finlandssvenskan de e så där sjungande o

i: mm ee vad tycker du - vara mest påfallande - i rikssvenskan är de just den den sjungande /e: jåå/ intonationen ste - är de det?

e: jaa

i: jaa ee du - du har ju väl hört lite rikssvenska också där - där i skolan?

e: joo

i: de e + de e ju några - som har - kommit tillbaka från Sverige + ee - ni har ju i skolan

e: jaa no finns de massor

i: jaa men deras svenska är ju inte inte så speciellt - kanske finns de några som talar flytande rikssvenska

e: no finns det några

i: ni har ju en lärare också

e: - ja

i: en rikssvensk jaah det där Kjäll Aks - ee undervisar - han dej?

e: näj int mera + /i: jaa/ ja har haft honom

i: jaa just de - hh nå om du tänker på finlandssvenskan o rikssvenskan då - ee utom uttalet ee vad tycker du - är det som skiljer + /e: suckar/ + så det var ju intonationen som du sa att de är olika

e: hmm

i: finns det andra skillnader? så jag menar ord - satsbyggnad

e: no visst e de ord förstås - /i: ja/ alla möjliga khh + satsbyggnaden de vet ja no int - ja kommer att på åtminståne någ på nåntin

i: ja jusst /e: att må e de/ e har du svårigheter att förstå rikssvenska

e: nåä näi

i: inte de - ee nåeee har du hört hört skånska någon gång

e: nää
i: inte de
e: nää
i: inga erfarenheter + nå khö om sen frågan om Åland - ee + eh vad tycker du om Åland mellan Sverige o Finland o ö dess ställning har du tänkt på de + för de e ju ett - de e ett landskap där - de officiella språket e svenskan å
e: mm ++ jaja ++
i: e de helt okej då?
e: ja (skrattande)
i: ja - altså - öö borde de lä borde Ålänningarna lära sej finska mera eller
e: nääh
i: de e de e tycker ju själv att de e - mm + de hör mm närmare ihop med Sverige - många gånger altså då man läser i tidningar /e. hmm/ men e altså du tycker de e helt okej då /e. jaa/ ee + e eh + lyssnar du på radio
i: jaa -eeh - va e de för - för svenska programm som du - hör på?
e: nå nästan annat än de där om ungdoms gåva i ton (?)
i: ah jasso jaa - de e lite olika e olika skivor då
e: ja
i: mm olika låtar e än än mm på finska sidan hör du - ee ungdomars gåva i ton också på finska?
e: jaa
i: altså di gör de
e: ja
i. altså dej - mm - dee de e ju de. Nå tittar du på TV då?
e: jah
i. ee - om vi tänker på - programmen på svenska - va e de för program som du som du e intresserad av?
e. e. ja
mm de har no int kommi så mycke program (skratt) på svenska siståne - /i: jaa/ de kommer ju hemst lite
e: ja de e på måndagarna - på måndagarna närmast är de är det något ö speciellt som du + kommer ihåg?
e: nå ingenting som kommer just nu /i:jaa/ sist så titta ja på den där va va de nu nå Ärliga blåa ögonen eller nån sånt där /i: mm/ de kom ju nån såndär serie me de kommer hemst lite o int tittar ja sånt om de är svenskt eller finskt bara om de programmet liksom intresserar mej överhuvudtaget
i: jaa ee o de kommer inte så inte så ofta äh - ungdomsprogram på svenska de e ju de e egentligen ganska sällsynta
e: ja
i. ja - öö läser du rikssvenska tidningar?
e: nä
i: näi öö de e väl + Huvudstadsbladet o Aamulehti som kommer - till till hemmet?
e: ja
i: ja de där - ähm + sådär ++ äh - äh ja + när om en de redan som har somra har flytta från Sverige tillbaka till ti Finland - aa - de finns ju flera i Svenska samskolan här då ö ö vad tycker du om dom?
e: (skratt) nå di e alldeles vanliga - int nån speciellt
i: e ja menar språkligt altså hur e reder dom sej + med språket?
e: no reder de sej åtminstone de som ja känner så de reder sej alldeles bra
i: ja ja
e: men att - va ja va ja ha diskutera me dem så nå har de varit lite hh svårt i början /i: ja/ men att hh åtminstone de som ja känner så di har varit så pass länge redan - att di flesta

i: ja öö ++ööh varför e de givetvis öh lite bättre att att någån bättre att de - får möjlighet att gå i svensk skola då?
e: nå no e de förstås somliga som har bott lite längre tid också i Sverige så di har glömt finskan o - o /i.mm/ o de e ju mycke svårare när man har lärt sej alla - allting på svenska /i.mm ja/ så de e ju alldeles annorlunda i en finsk skola
i. javisst ja ++ t öö + h vad tycker du + öö vad e det som du själv tycker att det har påverkat ditt eget språk? att de har blivit så sådant sådant som de e tillexempel uttalet?
e: ++ (skratt) alla människor som har varit omkring mej som ja har hört tala
i: jaa o de e närmast föräldrarna
e: - jaa
i: o sen givetvis kompisarna i skolan o
e: jaa
i: skolan påverkar också - också inte sant - men de en fråga som man inte inte - inte så ofta kommer att tänka på då - ö talar du tammerforssvenska?
e: ja
i: du talar de
e:jha
i: e inte finlandssvenska i almänhet eller tycker du de e de e de samma
e: hmmh no talar ja tammerforssvenska
i. ja just de - eh - sådär ++ ä givetvis sen sen en en - lite svårare fråga + äh vad betyder det för dej att vara vara finlan finlandssvensk?
e: ingenting speciellt de e ju förstås man har mycket hjälp av svenskan - om man tillexempel hhö - reser till- Sverige eller till Norge också så förstår man ju nåntin va de talar där me att hh- annars int vet ja - (skratt) de e hemst svårt att säga
i: ja - tror du att du - kanske kommer att ha hjälp ö av svenskan i i arbetslivet också?
e: säkert
i: jaa ö du e nu i nionde inte sant /e: ja/ nionde klassen - eeh har du - öö redan tänkt på något yrke
e: no har ja tänkt förstås lite på nåntin
i: mm jaa - ju men de e ju väldigt svårt att säga i dagens Finland /e: mm/ altså de e de e lite svårare - nåja - e de här räcker...

BILAGA 2

En rikssvensk intervju

I: Säg först ditt namn på bandet

E: a-a - Henrik – Frendin heter ja

I: ha – (skrammel) ja hur känns det o sitta här i - studion?

E: ja det känns – intressant – säger ja

I: ja-a – det e inte så ofta som man får ee delta ee i i undersökning – eller hur?

E: näi – de e de faktiskt inte

I: nää e de första gången förresten?

E: + aa de ä de no – non av de första i alla fall elle i alla fall sånahär språkliga undersökningar (I:mm) ä de första gången

I: jau (harkling) just de ja – ee du e hemma i Nyköping eller hur?

E: ja i Oxelsund bor ja i

I: jahau - ja just de ja men de ligger inte så långt härifrån

E: näi

I: så att man kan – i alla fall säga att du kommer ifrån Nyköpingsdistriktet

E: javisst ja e född i Nyköping så att de

I: jaa å de e ju – e- samma språk som man ee pratar här

E: mm

I: ungefär i alla fall

E: aa – de - e samma

I jaa ee hur e till exempel Nylöping som stad + eller Oxlesund då?

E: ja Oxlesund e väl ganska liten de finns inte mycke o göra där så att –

I: nähe

E: - de blir ju mest man e i Nyköping – uträttar nått

I: mm – finns de nåra ee aktiviteter för ungdom ungdomen till exempel – här i Nyköping då?

E: aa de finns de – (I: mhy) de finns ju ganska mycke idrottsföreningar + (I: yhm) och ts sådant (I: mhm) o så finns de - ja spelar mest så att + de e ju lite semre me de

I: jahaa + just de ja – ee + eeh – hur många invånare e de förresten i Nyköping?

E: - (inandning) Nyköping tro ja de e – 60.000

I: jau

E: ja vet inte om de e hela kommunen eller – stan (I: jaa) men de nånting såndär

I: aa så de e en relativt liten stad i alla fall eller – medelstor eller -

E: jaa den e no medelstor kan ja säga

I: ja – just de ja - men inte nån storstad i alla fall

E: näi – inte direkt

I: näi – ee – har du varit i Finland nån gång?

E: aa – de har ja varit

I: haa – när då?

E: aah se de va – tre år sen

I: aha – hur länge stannade du där?

E: a vi var där i fyra dar

I: yhmm - var nånstans i Finland - får ja va nyfiken de e inte nått (E:aa) förhör

E: näi näi först åkte vi tille - Helsingfors o var där i två dar o sen åkte vi över till + Karkkila – för att de e vänorten – Oxelesunds vänort

I: jasså de ja

E: i Finland – vi var där o spela – o så åkte vi ti Åbo då o sen tog vi – ålandsfärjan hem

I: jaha - just de där ja e du me i Föreningen Norden då eller – elle- ?

E: - näi de e ja inte men vi va

I: de e inte de utan (överlappning) de va nån annan ee – de ee - alltså att de finns vänorts öö – verksamhet i alla fall

E: mm – aa just de

I: o du e aktiv – aktivt med i – i verksamheten den

E: aa – de kan man väl säga därför att + dom musikkonversationerna som vi åker me + (I: yhmm) dom e aktivt me så att +

I: yhmyy – har dom varit här då? alltså hos elever i Oxelesund alltså

E: aa dom har varit här - från Karkkila

I: jahaa + ee finns de e hittar man folk där som pratar svenska då?

E: aa – de i Karkkila vare inte mycke men + (I: aha) de - va väl en sånhär typisk finsktalande byggd (I: jaha) fick ja för mej

I: ja - de e ju väl de ja

E: mm

I: de e de väl ja + ts ee hur e de förresten bor de några – finska invandrare här i O – i trakterna?

E: aa-a - i Oxelesund finns de ganska många

I: jaha – som arbetar där vi järn ee väret?

E: jaa - man har kommi i kontakt rätt så mycke - just där – men nu - när man går på gymnasiet så blir de inte så mycke

I: nähe – nähe – ee – men du har kanske ja men dom e väl oftast ee finnar alltså dom där som kommer ifrån Fi – ja menar alltså med ordet finne då alltså en finsktalande ee finländare så att säga

E: aa-a

I: som har lärt sej svenska sen här i landet

E: aa – ja just de

I: aa-a – inte kommit så många finlandssvenskar?

E: näi

I: nähe (börjar tla på varamdra)

E: de e väl en o annan men – de e väl inte så många

I: näi – näi de e klart de ja att de finns ju inte så många finlandssvenskar i Finland heller så att

E: näi (skrattar)

I: aat en övervägande del måste vara finnar då

E: aa-a

I: jaa-a – ee – men du har väl hört alltså finlandssvenska menar finlandssvenskan alltså de språk som man som dom talar i Finland som har svenska som (E: mm) mådersmål då

E: jo ja vet

I: ee - eeh + du har väl hört alltså den varianten då till exempel mumintrolleth – i TV:n eller (E: mm) Jörn Donner eller - kanske några andra figurer

E: ja just de

I: så att du – ungefär vet hur de låter

E: mm

I: ochee – hur låter de då i dina öron? – en liten eh ee beskrivnin eller – (E: jaah) några karakteristiska alltså

E: ja man ja hör i alla fall - den den kommer från Finland den som pratar

I: mm

E: så pass mycket kan ja uppfatta men de e ju svårt o karakterisera de

I: mm

E: meneh - ja vet inte va man ska säga de e väl be betoningen o vissa bokstäver som gör de + de svårt o dra ut några konkreta saker nu – här

I: mm – detaljer o sånt där

E: aa

I: men hu menar helhetsbilden alltså den e väl - ee ganska annorlunda i alla fall
E: aa de ä den
I: jau + ee o du sa att du kan känna igen en finlandssvensk på talet så där
E: aa ja tror de (skratt) i alla fall de
I: aa – just de ja + eeh + jaa ee men hu e de me finlandssvenskans status då alltså om man använder ett så fint ord som status – alltså ee bland dom ee + andra ee sve eller - ja bland dom andra svenska varianterna alltså om man ee tänker sej att de finns väldigt många olika svenska varianter norrländska å gottländska skånska ee (E:mm) värmländska och så vidare - å så finns de också en variant som man brukar kalla för finlandssvenska (E:mm) - vilken status hittar finlandssvenskan bland dom där - alltså enligt din mening - din subjektiva ee mening?
E: aah så riktigt ? vet näj - den står inte så högt i alla fall – tror ja (I: näi) ja uppfattar de som så
I: mm – näi – så att din ee låter lite ee – lite utländskt på något sätt eller (E: jaa) något (otydligt) som gör att de -
E: ja de skulle va sådär i sån fall atth – (otydligt)
I: aa - eller e de kanske så att de finns nån geme nån gemensam nämnare för ee - för ee alla dom eeh inomsvenska varianterna – gentemot finlandssvenska?
E: mmh – aa de e möjligt att de finns - (I: mm) ha inte fundera så mycke på de där men (I: näi) men de e no så
I: mm ja de e ju ofta alltså en en subjektiv ee inställning som du har
E: aa de e de ju
I: aah – jaa
E: de ee
I: okej men objktivt så ee - vet man ganska lite om dehär sakerna (E: mm) de e oftast bara subjektivt o de e ju därför som vi är ute här – förresten - att försöka (E: mm) äh hitta några fakta alltså som - som gäller alltså svenska ee olika svenska va varianter
E: mm
I: äh ja eeh - meneh - skulle du vilja påstå att atte finlandssvenskarna har liksom en brytning i talet?
E: + näi dom har väl mindre brytning än dom som ä – e finnar o kommer hit o pratar (I: mm) + de har dom ju + men de märks ändå brytningen som dom har
I: mm – menar de e i alla fall en nån slags brytning i alla fall (sratt)
E: aau – de e liksom
I: (skrattar) brytning o brytning alltså de (skratt)
E: Du få va man menar me brytning de e ju alla dialekter
I: ja de e klart de ja + de e klart de ja – eeh hur e de förresten men man talar ju som sagt många olika variant också här ee inom riket så att säga eeh e de + kan du ee själv nämna några varianter som du eeh själv ee känner igen – sådär lätt känne igen bland + (E:mm) bland
E: svenska dialekter och så?
I: jaa – dialekter aa om vi kallar dom dialekter eller regionala varianter eller nånting sånt där
E: aah - de gör de skånskan å sånt känner man igen och + den man pratar i värmland å dalarna å +
I: Du känner igen en värm värmlänning också?
E: aa
I: ha
E: och
I: de e många som har påstått här tidigare att dom inte kan känna igen en värmlänning
E: jorå den - min mor kommer från värmland så de
I: jasså de ja då e de - då e de klart de ja

E: å så folk - nere från östergötland känner man igen
I: mm
E: gottland förståss + norrlänningar har man väl lite svårare med för me dom kommer man inte i kontakt me så mycke men -
I: nähe + dom har kanske några + karakteristiska drag dom också men de kanske beror på alltså eeh – vilka slags människor man eeh själv personligen har kommit i kontakt me
E: mm
I: hur e de me – dalmåsarna?
E: jada - dom känner ja igen direkt
I: mm – de e några ishockespelare som kommer därifrån
E: aa
I: som pratar - mycket tydlig dalska
E: aa – visst
I: mm - ochee me göteborgskan till exempel
E: ovel den har ja inga problem me heller direkt
I: nähe + ja om vi tar något litet smakprov ee eller om vi tar något litet ee exempel alltså på de här hur e de me skånskan till exempel som e mycket lätt igenkänlig egentligen – eh va e de som gör att man känner ee ige ee - man känner igen skånskan så lätt + några detaljer – va e de som + vilka drag finns de i skånskan?
E: a de hur dom betonar a:et – tycke ja å sen så r – dom brukar ofta skorra på r och + (I: mm) de e å va e de mer + sen har dom ju många - speciella ord också som e – specifika för skåne just
I: mm – som man inte använder här till exempel (E: aa) (?otydligt) ord
E: a just de vet ja mer detaljer
I: mm – kanske dom långa vokalerna också
E: aa
I: diftongerar alltså – en de alltså i normal - skånska _____?
E: mm - ja just de
I: beut beut å skoula å såntdär
E: mm
I: i stället för båt båt å skola och sånt
E: mm – de stämmer
I: nå nånting sånt där ja – ja hade me nära – nära släktingar eller ee också där som - som pratar utpräglad skånska å - någonting kommit i kontakt med skånska (sänker rösten och talar lite luddigt)
E: aa – a de ha ja också blivi - bron bor bor ner i skåne
I: jaha
E så att – man har väl - vari där nere ganska mycke
I: men han pratar inte skånska?
E: näi han pratar sörmlänska (båda skrattar)
I: ja trots allt
E: ja
I: ja-a – ee hur e de då till exempel värmländska va e typiskt för värmländskan som du + inte hade några problem med + din mm mor till exempel som talar kanske lite värmländst – eller talar hon utpräglad värmländska då - hela tiden?
E: näi hon talar – rikssvenska men hon kan slå om direkt – prata – värmländska
I: mm
E: + så att - åå det som är speciellt för den (skratt) (I: mm) – de e den e egentligen ganska lika fast man hör ju direkt – när (I: mm) – va man ska dra ut nåt speciellt nu
I: näi - e de då kanske helheten som ee – som de e som avgör de asså de e väl tongången - närmast som gör de (E: aau) sjungande intonationen som man brukar säga

E: aa-ah + de ä de no – de e alltid svårt å komma på såhär på raka arm men de e klart om man – om man skulle ta å fundera lite på de kunde man ju få lite detaljer

I: mm mm de e vi kanske kan va lite svårt att hitta detaljer - plocka ee fram detaljer därför att (E: mm) ee de e väl samma sak me göteborgskan till exempel att de e svårt att peka ut nåra – exakta detaljer där (E: mm) eller hur – eller hh?

E: jau de e de ja (I: mm) faktiskt

I: de e själva språkmelodin å sånt där – som gör att - (E: mm) att man kommer ifrån göteborgstrakten

E: aa - de e mycke som – de de hänger på

I: men vissa ljud kan de finnas å vissa ord å vissa former å sånt där till exempel me norrlänningar att dom – läm – lämnar ut eller lämnar bort ändelser å sånt där

E: mm

I: (säger ett ord på "norrländska) _____? å sånt där

E: ja just de (skrattar lite)

I: såna dä eeh l eeh - de tjocka l:et och – och nånting annat också – kaffepanna å sånt där (E:mm mm) ____? lite olika

E: ja de e ganska

I: (överlappning – de talar på varandra)

E: mm

I: men annars så e de väl helheten som som gör de + (sväljer) hur e de då alltså eeh - appråpå målet här i – nyköping eller oxelåsund alltså de här trakterna – eeh talar man här rikssvenska då? kan man påstå de?

E: aa-ah – de ligger väl i den där språkregionen där de ska talas rikssvenska – (I:mm) dom flesta gör väl de men de e väl klart man hör ju - skillnaden också + viss för vissa (I: mm) + men ja tror de e ganska nära rikssvenskan de (I: mm) som pratas här (här börjar I nästan tala på)

I: den absoluta rikssvenskan?

E: aa de kan man väl säga (båda skrattar)

I: ja-a ee ee men finns de trots allt några nåra drag som är utmärkande för ee nyköping ee elle de hä målet här i traktena?

E: + a de tror ja e svårt att säga – de tror ja inte e nära – nära stora drag i alla fall

I: mm – näi

E: de e klart br de beror helt på va man jämför me va men

I: mm - men som avviker från rikssvenskan alltså – från en helt absolut rikssvenska – finns de såna - till exempel ljudavvikelser å sånt där?

E: +hh aa-ah – de ha ja faktiskt inte tänkt på men de e + (I: näi) de skulle ju va intressant å forska i (skratt)

I: ja-a – de e vi också lite grann ute efter alltså om du kommer på någonting sånt där

E: jaa just de

I: alltså de som man brukar påstå i alla fall å de som man som man ee – liksom vill ee höra i i i talet till exempel ö-ljudet – alltså att ö:et värkar lite sådär mörkt (E: mm) men de e väl hela sörmländskan egentligen som har dedär mörka – ö-ljudet – (E: mm) man brukar ofta - i alla - de väldigt många som har de

E: aa-ah –

I: kanske lite - lite alltså ett lite brett - ä-ljud alltså något - och

E: aah de hö man ju

I: å sånt där

E: ö-ljudet e ännu mer utpräglat i Öster-Götland då

I: jaa – ja de e mycke möjlit de ja – hu e de me de tjocka l:et – hade du själv de tjocka l:et?

E: ai ibland

I: aa

E: oftast så gör man de ju inte – de e liksom - om man skulle betona någonting

I: mm – finns de något typiskt ord där man – mycket lätt - faller för - det tjocka l:et?
E: tja här i Sörmland då eller?
I: ja för dej eeh - personligen alltså e de något ord som - där du kanske mycke lättare använder det tjocka l:et?
E: a-ah – svårt å säga
I: nått häm tatt ? ord så att säga
E: + nää de vet ja inte om de
I: inte älg heller till exempel?
E: älg – juu (I: skratt) – de använder - ja har en kompis som kallas för älgen så han - råkar ut för de tjocka l:et ibland (båda skrattar)
I: ja
E: de e ett ganska typiskt ord förresten om man tänker efter så
I: mm – jaa – å de han föreslår här de här ö öppna ä-ljudet
E: mm
I: [älj] – så att de inte e [elj] utan de e [älj]
E: aa - [elj] - [elj] säger man - säger ja när man pratar normalt
I: ja just de där men om man så slår eeh av till eh till sörmländskan ti de där tjocka l:et så blir de också - en sänkning utav ä
E: mm
I: e inte de
E: ja de srämmer – om man tänker efter
I: aa (sratt) - ja-a ee + hur e de förresten me lärarna som kommer från olika delar av lande ja vi lärare som – elle vi e inte alla som kommer från de här trakterna utan de de kommer alltså från hela lande – ee hur e de me dom då alltså försöker dom ee bortarbete sina eeh alltså dom hä dialektala dragen som dom möjligen har alltså hemifrån – slå över ti rikssvenska eller – inte så att dom pratar alltså precis de – ee de målet som dom e vana vid – hemifrån?
E: aa – de tror ja faktiskt att dom gör fö vi har ju – nära här +
I: mm - från vike vilket håll då?
E: a de e en skånska å sö – aa de e två förresten – å så en som kommer från Gottland –
I: mm - talar han eller hon gottländska?
E: aa han talar gottlänska – a inte nått utpräglat gottlänska de e väl nån blandning mellan gottlänska å rikssvenska men – man kan höra dom dä speciella dragen direkt att han (I:mm) – e gottlänning
I: ja-a - alltså nån slags bildad gottlänska då?
E: aa
I: rikssgottländska
E: aa aa
I: de svårt alltså me dom här termerna
E: sen har vi Ingemar också han kommer från Norrland å de hör man inte – elle man hör *ibland* (I:mm) men de e svårt å höra
I: ja-a – de e ett ganska utjämnat språk trots allt – kanske nära ee – ställen alltså här å var där man kan märka att *där* - (E: mm) men de e mycket svårt att peka ut alltså sånt dänt
E: ja då får man skärpa sej å - lyssna ordentligt
I: mm – ja – ee och sen ee till avslutning alltså en kingig fråga – ee vad tycker *du* själv ee – vilken ee sorts svenska alltså vilken variant borde man lära ut utlänningar som kommer ti Sverige alltså *invandrarna* som ee ju måste ee - lära sej svenska för att anpassa sej i de här - svenska samhället om dom ska stanna här i landet?
E: mm
I: alltså va e de för en svenska som man borde lära ut?
E: aa - de beror egentligen på vart dom ska bosätta sej nånstans + för att man ser ju i massmedian pratar dom ju nästan bara rikssvenska – så att om dom bosätter sej i

sörmland så ska dom absolut lära sej – rikssvenska – men sen om dom flyttar ti – ti skåne då tror ja dom - har svårt å - å förså skånska rå om dom lär sej rikssvenska - då d tror ja dom ska lära sej den – dialekten dä dit dom flyttar (I: mm) - de tror ja e de bästa

I: ja - åtminstone för den sociala anpassningen då

E: aa

I: de e bara de att de man förde en ganska häftig debatt kring de här problemen ee i Sverige för ee kanske fem år sen eller nånting sånt där

E: mm

I och då ee kom man inte till en enhetlig lösning heller - därför att de e väldigt många faktorer som spelar in alltså de som du - säger alltså de e väl helt så rätt de men ee - ja - de e bara de att då får man inte flytta från Skåne (E: näi) de värkar lite konstigt de att om man lär sej - skånska å sen bryter alltså - annonslags jugoslavisk ee eller nån ser serbokroatisk brytning i språket å sen kommer man till Nyköping till exempel

E: mm

I: så kan de verka gaganska lustigt

E: aa de e svårt (skratt) de e ett stort problem egentligen

I: de e ett stort problem (E: aa) å de finns inte nån enkel lösning på dehär problemet

E: näi de finn de inte

I: näi + vi kan kanske - sluta med det här för vi måste hålla på tiden också lite grann

E: ja-ha

